

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему

«ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЯКОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ДО ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ
ОРГАНІВ ВЛАДИ»

До захисту
Турчак

Студентка 2 курсу магістратури заочної форми
навчання спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування» освітньо-
професійної програми «Парламентаризм та
парламентська діяльність»

Турчак Христина Зеновіївна

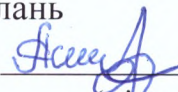
Науковий керівник

Кандидат наук з державного управління

Крейденко Володимир Вікторович

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань

Студентка

(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
парламентаризму від «04» 12 2023 р., протокол № 14

Завідувач кафедри парламентаризму
доктор політичних наук, професор
Гошовська Валентина Андріївна

(підпис)

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Турчак Х. З. Підвищення рівня якості діяльності до представницьких органів влади. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

У дипломній роботі вивчено підходи та показники підвищення якості представницьких органів влади. Визначено сучасні концепції та методи вимірювання політичної довіри до представницьких органів влади. Проведено аналіз рівня політичної довіри до представницьких органів влади в країнах Європейського союзу. Дано оцінку факторам формування довіри між громадянами та представницькими органами влади в Україні. Охарактеризовано основні чинники недовіри громадян до представницьких органів влади та шляхи їх подолання. Визначено перспективи використання європейського досвіду щодо зміцнення довіри між громадянами та представницькими органами влади.

У кваліфікаційній роботі визначено та систематизовано причини, що перешкоджають формуванню відносин довіри між громадянами і представницькими органами влади в Україні та знижують якість їх діяльності. Новим для вивчення ролі довіри до органів влади є предметне поле – Європейський Союз, який став багатим джерелом емпіричного матеріалу, що дозволило наочно продемонструвати всі функції довіри у світовій політиці, які представлені в теоретичних підходах та концепціях.

Кваліфікаційна робота носить характер закінченого самостійного дослідження та викладена на 61 сторінці основного тексту.

Ключові слова: якість діяльності, довіра, недовіра, політична довіра, інституційна довіра, чинники формування довіри, громадянське суспільство,

представницькі органи влади, зміцнення довіри, досвід Європейського союзу.

ANNOTATION

Khrystyna Turchak. Increasing the level of quality of activity to representative authorities. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 28 “Public Management and Administration”, specialty: 281 “Public Management and Administration”. – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2023.

Approaches and indicators of improving the quality of representative authorities were studied in the thesis. Modern concepts and methods of measuring political trust in representative authorities are defined. An analysis of the level of political trust in representative authorities in the countries of the European Union was carried out. Factors of trust formation between citizens and representative authorities in Ukraine are evaluated. The main factors of citizens' mistrust of representative authorities and ways to overcome them are characterized. The prospects of using European experience in strengthening trust between citizens and representative authorities have been determined.

The qualification work identified and systematized the reasons that prevent the formation of trust relations between citizens and representative authorities in Ukraine and reduce the quality of their activities. New for studying the role of trust in authorities is the subject field - the European Union, which has become a rich source of empirical material, which allowed to clearly demonstrate all the functions of trust in world politics, which are presented in theoretical approaches and concepts.

The qualification work has the character of completed independent research and is presented on 61 pages of the main text.

Key words: quality of activity, trust, mistrust, political trust, institutional trust, trust-building factors, civil society, representative authorities, trust-building, experience of the European Union.

ЗМІСТ:

ВСТУП	6
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ	9
1.1. Підходи та показники підвищення якості представницьких органів влади	10
1.2. Сучасні концепції та методи вимірювання політичної довіри до представницьких органів влади	20
Висновок до розділу 1	28
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ДОВІРИ ЯК ПОКАЗНИКА ЯКОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ	31
2.1. Аналіз рівня політичної довіри до представницьких органів влади в країнах Європейського союзу	31
2.2. Фактори формування довіри між громадянами та представницькими органами влади в Україні	37
Висновок до розділу 2	43
РОЗДІЛ III. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЯКОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	46
3.1. Основні чинники недовіри громадян до представницьких органів влади та шляхи їх подолання	46
3.2. Перспективи використання європейського досвіду щодо зміцнення довіри між громадянами та представницькими органами влади	54
Висновок до розділу 3	59
ВИСНОВКИ	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	66
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Актуальність теми. Результати опублікованого у 2020 році Всесвітнього дослідження цінностей (World Values Survey) показали, як зміна цінностей суспільства впливає на економічний розвиток, становлення демократії та якість життя громадян у різних країнах світу. У рамках цього дослідження рівень довіри був одним із ключових показників. У результаті було виявлено, що країни, де рівень як міжособистісної, так і інституційної довіри був порівняно вищий – розвинені краще. У таких суспільствах цінності самовираження переважають цінності виживання, раціональні цінності переважають над традиційними [58].

Громадська довіра як показник якості діяльності представницьких органів влади заснована на прозорості дій різних державних установ. Довіра – це суб'єктивний стан, тим не менш, вона надає можливість потенційним і фактичним учасникам різних державних інституцій посилити і підвищити їх ефективність. Довіру до політичної влади слід приймати як сукупність різних матеріальних і нематеріальних якостей, які формуються за допомогою дій уряду, і сприймаються суспільством позитивно або негативно.

Проблематика довіри до представницьких органів влади з огляду на її ідеологічну, патріотичну, політичну та соціально-економічну значимість для розвитку суспільства є об'єктом постійної уваги як з боку суспільства, незалежно від рівня його розвитку та соціальної однорідності, так і з боку органів державної влади. Саме довіра основним акторам соціально-економічного розвитку держави та її інститутам є основною та обов'язковою умовою ефективності політики, що проводиться владою. Відсутність довіри до органів влади в цілому, так само як і до її інституційних проявів, може призвести до найбільш небезпечних ризиків.

Проблемам підвищення рівня якості діяльності до представницьких органів влади присвячено досить багато робіт, у яких детально досліджується сутність, чинники формування довіри та рівень довіри до органів влади в Україні за сучасних умов. Особливо слід відзначити таких вчених у даній

галузі досліджень як: О. М. Балакірева, О. В. Волянська, Д. А. Дмитрук, О. В. Князева, О. І. Кокорська, В. В. Липов, В. М. Мороз, Т. В. Новаченко, Ю. В. Палагнюк, Т. О. Славко, С. С. Погорелий, Р. О. Пятківський, Н. О. Перепелиця та інші.

У контексті змісту науки державного управління, актуальність вивчення феномена довіри як показника якості діяльності представницьких органів влади обумовлена необхідністю формування ефективних механізмів забезпечення соціально-економічної стабільності, стійкості та плановості розвитку взаємовідносин між державою та суспільством. В цьому контексті, виникає низка питань, відповіді на які багато в чому визначають не тільки стратегію та тактику поведінки державних інститутів, а й перспективи розвитку базових інституцій суспільства.

Отже, питання якості діяльності органів державної влади, незважаючи на достатній рівень своєї наукової вивченості, не втрачають актуальності і, як і раніше, знаходяться у сфері пріоритетних напрямків досліджень. Така увага з боку наукового співтовариства до вивчення феномена довіри, дає нам підставу вважати обрану тематику як актуальною, з погляду розвитку теоретико-методологічних засад наукового знання, так і значущою – у контексті її практичної спрямованості та взаємозв'язку з практикою формування відносин влади і громадянського суспільства.

Мета дослідження – визначення рівня якості діяльності представницьких органів влади в Україні та країнах Європи і напрямів та можливостей її підвищення за сучасних умов.

Відповідно до мети дослідження поставлені **такі завдання**:

- вивчити підходи та показники підвищення якості представницьких органів влади;
- визначити сучасні концепції та методи вимірювання політичної довіри до представницьких органів влади;
- провести аналіз рівня політичної довіри до представницьких органів влади в країнах Європейського союзу;

- дати оцінку факторам формування довіри між громадянами та представницькими органами влади в Україні;
- охарактеризувати основні чинники недовіри громадян до представницьких органів влади та шляхи їх подолання;
- визначити перспективи використання європейського досвіду щодо зміцнення довіри між громадянами та представницькими органами влади.

Об'єктом дослідження є процеси, що спрямовані на підвищення рівня якості діяльності до представницьких органів влади в Україні та країнах Європейського союзу.

Предмет дослідження – якість діяльності представницьких органів влади як основна характеристика, що визначає соціальні, економічні та політичні стосунки суспільства з державою.

Методи дослідження. У дипломній роботі використано низку загальних та спеціальних методів пізнання політичних та економічних процесів і явищ. Зокрема, при розгляді різноманітних точок зору стосовно сутності довіри, розкриття змісту категорій «політичної» та «інституційної» довіри використано метод індукції та дедукції, аналізу та синтезу, систематизації та узагальнення; для визначення основних чинників підвищення рівня довіри до представницьких органів влади – класифікаційно-аналітичний метод; для оцінки рівня політичної довіри до представницьких органів влади в країнах Європейського союзу – методи статистичного аналізу; при виявленні основних причин недовіри громадян до представницьких органів влади в Україні за сучасних умов – діалектичний, структурно-функціональний методи та метод наукової абстракції.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

- визначено та систематизовано причини, що перешкоджають формуванню відносин довіри між громадянами і представницькими органами влади в Україні та знижують якість їх діяльності. Новим для вивчення ролі

довіри до органів влади є і предметне поле – Європейський Союз, який став багатим джерелом емпіричного матеріалу, що дозволило наочно продемонструвати всі функції довіри у світовій політиці, які представлені в теоретичних підходах та концепціях.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що теоретичні положення, викладені в роботі, доведені до рівня конкретних рекомендацій. Висновки і результати, одержані при вирішенні поставлених задач, можуть бути використані для формування чинників підвищення рівня довіри до представницьких органів влади в Україні. А також в освітньому процесі – у розробці та викладанні навчальних дисциплін у сфері «Публічна служба» та «Публічне адміністрування».

Інформаційно-аналітичною базою. Для всебічного вивчення проблеми використана нормативна база і законодавство України, Європейського Союзу, а також національне законодавство окремих держав-членів Європейського Союзу. У свою чергу, джерелами дослідження стали фундаментальні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних авторів, матеріали міжнародних конференцій, інформація мережі Інтернет та результати власних досліджень.

Структура і обсяг дипломної роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів і висновків, списку використаних літературних джерел із 80 найменувань та 4 додатків. Основний зміст роботи викладено на 61 сторінці друкованого тексту, включаючи 2 таблиці та 4 рисунки.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

1.1. Підходи та показники підвищення якості представницьких органів влади

Довіра – це історична, соціально-психологічна та економічна категорія, що характеризується високою моральністю, відповідальністю та професіоналізмом, що сприяє формуванню ефективних взаємин між різними економічними та політичними суб'єктами, що ґрунтуються на балансі інтересів []. Важливо відзначити, що довіра у політичних відносинах має низку особливостей та відмінностей у порівнянні з визначеннями цього поняття в інших сферах. Так, наприклад, у соціології та психології довіра є впевненістю у діях іншої людини, у її порядності та доброзичливості. Довіра економіці також відіграє колосальну роль. Недостатня економічна довіра може стати причиною відсутності інвестицій, збільшення трансакційних витрат і, зрештою, спаду економічного зростання. У будь-якому бізнесі є ризик, тому довіра тут виступає важливим і необхідним елементом.

У даний час у соціальних науках немає точного визначення поняття «довіра». «Цю дефініцію пов'язують: з волевиявленням населення, його очікуваннями, ціннісними установками; ставленням до різних соціальних об'єктів, до яких можна віднести групи та об'єднання людей, інститути, організації та ін; діяльністю актора, що розглядається як прояв довіри/недовіри; із ситуацією ризику у процесі прийняття рішення (зокрема і управлінського)» [41].

У межах нашої дипломної роботи під довірою ми розумітимемо «оцінку співвідношення очікувань тих чи інших дій (рішень) групи людей (влади) зі своїми реальними діями. При цьому необхідно виділити дві складові довіри: об'єктивну (раціональну) та емоційну. До раціональної належить реальна здатність і можливість вчинити ту чи іншу очікувану дію, а до емоційної оцінка доброзичливості цих дій (рішень)» [44].

Довіру до влади у публічному управлінні називають феноменом інституційної довіри, у якому концентруються елементи взаємодії влади та населення, а рівень довіри до влади є першим показником оцінки ефективності діяльності вищих посадових осіб представницьких органів влади.

Визначення ступеня довіри до політичних інститутів є життєво важливим для демократії, у якій громадяни відчують себе її представленими. Помірний ступінь недовіри може бути корисною, а занадто велика вже викликає проблеми та незадоволення і відбиває у громадян бажання брати участь у політичному житті.

Довіра має одну важливу рису – вона постійно відновлюється відповідно до нової інформації. Хоча деякі науковці попереджають про наявність «кризової довіри» майже у всіх сферах життя суспільства, мало свідчень того, що політична довіра підвласна довгостроковому зниженню – скоріше коливання рівня довіри є оцінкою політичної діяльності [74].

Слід звернути увагу також на те, що безпосередня довіра виникає як правило лише тоді, коли виникає ситуація залежності між учасниками взаємодії. Така залежність може бути прямою і непрямую, повною та частковою, односторонньою або багатосторонньою, усвідомленою чи неусвідомленою. Водночас залежність є лише передумовою виникнення довіри. Довіра стає реальністю в тому разі, коли залежність реалізується через дію, як базисний елемент діяльності людей. Діяльності належить вирішальна роль у конструюванні довіри, оскільки довіра та недовіра виникають не апіорі (як віра), а як різноманітна реакція у відповідь на діяльність партнерів по взаємодії [34]. Отже, взаємозалежність між суб'єктом та об'єктом державно-управлінських відносин може бути виділена в ще одну детермінанту у формуванні довіри до органів державної влади.

Довіра як фактор, інструмент та засіб накопичення соціального капіталу відображає актуальний, минулий, індивідуальний та соціальний досвід індивіда, соціальної групи та соціуму загалом. Атмосфера довіри

відтворює архетипи та задає норми взаємовідносин [31]. Ці норми взаємовідносин між суб'єктами та об'єктами управління є результатом співробітництва, в основу якого покладено бажання кожного з учасників соціального діалогу до пошуку балансу інтересів, а також готовність до діалогу та партнерства. Саме здатність влади з однієї сторони, та бажання громадян з іншої, є обов'язковими елементами системи загального регулювання взаємодій між основними акторами соціально-економічного розвитку у контексті пошуку компромісу у взаємному позиціонуванні громадського та приватного, духовного та матеріального, соціального та індивідуального. Складність у створенні відповідних взаємодій, а отже і у досягненні конструктивного рівня довіри між суб'єктами та об'єктами державного управління, визначається як рівнем їх концептуальної зрілості, так і наявністю умов організації конструктивного діалогу. Як одну з таких обов'язкових умов ми розглядаємо наявність інституційного середовища з усіма її ключовими системами та безліччю взаємозв'язків. Інституційна система не тільки забезпечує основу для становлення партнерських відносин між учасниками соціального діалогу (баланс цілей та ресурсів; узгодження монополії та конкуренції; рівновагу між примусом і свободою), а й створює передумови у розвиток довірчих відносин між органами державної влади та громадянами держави.

Відповідно до поглядів відомого польського науковця П. Штомпки, який розглядає довіру політичним та громадським інститутам як один із різновидів публічної довіри [69], виділяють два основних типи довіри: міжособистісну та соціальну. За словами П. Штомпки, коли ми розглядаємо довіру до інституцій та організацій, «ми вступаємо на територію особливого виду довіри, яка визначається як публічна». Ступінь довіри, яку люди надають різним інституціям, залежить від суспільства, а також змінюється з часом» [70]. Автор наводить приклади зі сфери політики та економіки: «довіра до демократичних процедур (вибори загалом, умови представництва, мажоритарне голосування тощо), які визнаються найкращими способами

задоволення інтересів найбільшої частини населення. Автор визначає довіру до держави та її інституцій як «суспільну довіру або вертикальну довіру, на відміну від горизонтальної, що існує між громадянами» [70]. Термін «вертикаль» означає, що існує довіра між партнерами на різних рівнях у визначеній ієрархії, а саме на рівнях влади. Слід зазначити, що в аспекті дослідження громадянського суспільства та держави сучасні дослідники як найважливіші виокремлюють проблему довіри до публічної влади та проблему взаємовідносин інституційної довіри з міжособистісною довірою.

На думку ще одного видатного науковця Е. Гідденса, існує два види довіри, а саме – довіра до людей та довіра до абстрактних систем. Довіра до абстрактних систем, до яких може бути віднесена в тому числі і держава, з її безособовими принципами функціонування, на думку Е. Гідденса є необхідною умовою їхнього соціального існування. Іншими словами, без довіри, а вірніше без певного рівня розвитку, ми не можемо говорити про наявність партнерських взаємозв'язків, а отже і соціально-економічної взаємодії. Розмірковуючи про довіру до абстрактних систем, Е. Гідденс дійшов висновку про те, що у посттрадиційному суспільстві соціальні відносини між основними акторами суб'єктно-об'єктних взаємодій повинні формуватися на основі так званої активної довіри. «Активна довіра – це довіра, яка має завойовуватися, а не випливати з встановлених соціальних позицій. Активна довіра передбачає автономію і не перешкоджає їй, і є потужним джерелом соціальної солідарності» [41]. Таким чином, держава не має права розраховувати на наявність довіри до себе та своїх органів влади з боку громадян «за умовчанням», а отже має здійснювати формування та використання нормативно-правових, інформаційних, економічних, мотиваційно-стимулюючих механізмів, функціонування яких може забезпечити довіру до інститутів влади. Іншими словами, держава, незважаючи на успіхи та традиції свого позиціонування (авторитет, сила та влада) та історично обумовлену модель розвитку (відповідність ментальності

та релігійно-культурологічній спадщині суспільства), має використовувати модель активної довіри.

У контексті аналізованої проблематики, цікавою є наукова позиція А. Селігмена, який звертає увагу на причини виникнення довіри. На думку вченого довіра виникає тоді, коли в учасника соціальної взаємодії немає можливості «точно зрозуміти чи перевірити іншого, і тому він не має іншого вибору, як тільки довіряти» [27].

У даному контексті важливо також розглянути основні функції довіри (рис. 1.1.).

Незважаючи на всю свою суперечливість, це визначення заслуговує на окрему увагу. Це пов'язано з тим, що взаємодія держави (влади) та суспільства (соціуму) не будується на особистих зв'язках індивідумів, а регламентується домовленостями, які оформлюються у вигляді інститутів та інституцій. Слід зазначити, що формування цих інститутів відбувалося задовго до формування персоналій сучасного суспільства, а отже ми можемо говорити про певний інституційний розрив. Іншими словами, об'єкту управління, у плани якого не входить зміна чинних інституційних норм, не залишається іншого виходу, як прийняти запропоновану суб'єктом управління модель поведінки. Саме в цьому випадку (за відсутності вибору), на думку А. Селігмена, ми можемо говорити про довіру, природою виникнення якої є безвихідь та відсутність свободи. Запропонований А. Селігмен конструкт має свою значущість для розуміння взаємовідносин між соціальними суб'єктами та об'єктами державного управління. Таким чином, відсутність всебічної та повної інформації (знань) акторів соціальної взаємодії про один одного у поєднанні з відсутністю можливості забезпечити рефлексію в поведінці партнера (безвихідність), може бути розглянуто як один із елементів системи довіри. У цьому випадку ми можемо говорити не про довіру від віри, а скоріше про довіру від безвиході («вимушений довіряти»).

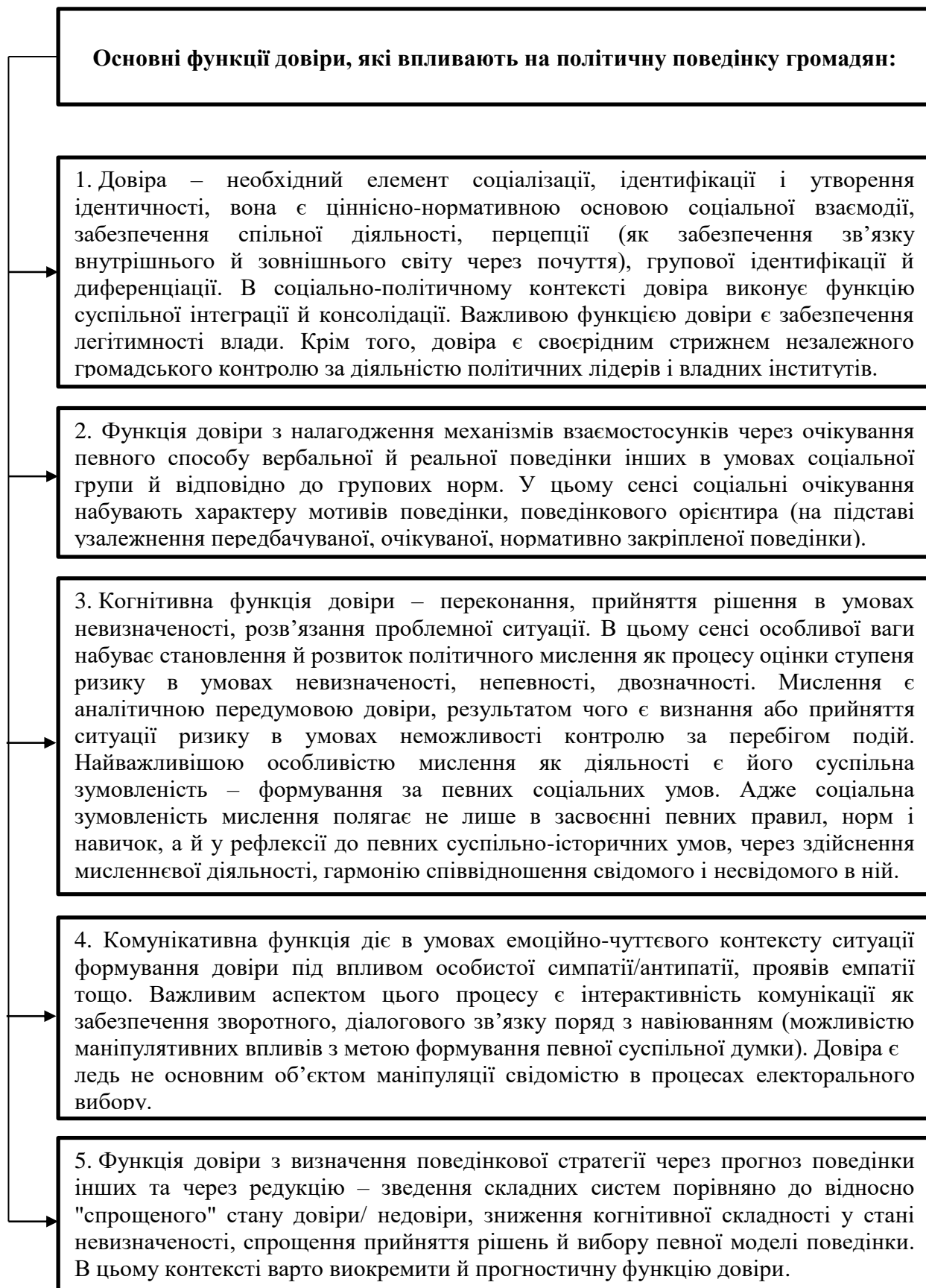

Рис. 1.1. Основні функції довіри, які впливають на політичну поведінку громадян

Примітка. Побудовано автором на основі джерел [19; 20; 22]

«У політичній практиці довіра характеризує відносини владних структур із суспільством. Суспільство, що довіряє владі, стає лояльним до політики, що ним проводиться, в іншому випадку успішність реалізованих реформ і законопроектів є неможливою, оскільки не знайде підтримки у громадян» [41].

У рамках дослідження публічної (політичної) довіри виникли дві теоретичні традиції інтерпретації цієї довіри: культурологічна та інституційна. Культурологічна традиція інтерпретації політичної довіри представлена теоріями політичної культури. Ці теорії базуються на гіпотезі про екзогенний характер політичної довіри по відношенню до політичної сфери. З культурологічної точки зору політична довіра є продовженням міжособистісної довіри, яка формується в період ранньої соціалізації і впливає на подальші індивідуальні оцінки політичних інститутів. Політична довіра тут розглядається як складова соціального капіталу, а міжособистісна довіра (заснована на екзогенності походження політичної довіри) розглядається як основа для розбудови політичної довіри [8].

Інституційні концептуальні інтерпретації політичної довіри зосереджуються на ендогенній природі довіри та раціональності довіри (тобто її обумовленості внутрішніми політичними факторами, пов'язаними з політичним та економічним курсом уряду, оцінкою громадянами рівня ефективності політики в країні). Логіка цього підходу полягає в тому, що інституційна довіра є наслідком, а не причиною ефективних політичних інститутів. Якщо політичні інституції працюють ефективно, вони породжують довіру, в іншому випадку – скептицизм і недовіру.

Існують такі аспекти інституційної довіри [13]:

- ідентифікація з цінностями чи цілями інституцій (наш президент, наша армія, наша наука тощо);
- ідентифікація з політичними лідерами, які очолюють або представляють інститути;

- можливість доступу до послуг (ресурсів) відповідного інституту, потенційний доступ до нього;
- прагматична оцінка функцій, які виконують інститути;
- ілюзії, сподівання на вигоду, захист від загрози, викликаних очікуванням інституційних дисфункцій;
- розуміння ціни дотримання та невідповідності інституційним умовам і вимогам, готовність мінімізувати репресивний тиск відповідного інституту шляхом звернення до ресурсів інших груп тощо.

Крім того, слід звернути увагу, що проблематика довіри має свої змістовні та ієрархічні рівні розгляду, а саме: довіра до інститутів публічного адміністрування; довіра до інституції влади; довіра між суб'єктами та об'єктами управління; довіра до держави та її інститутів; довіра до інституційного середовища тощо. Кожен із цих напрямів має свою унікальну компетенцію.

З погляду теорії державного управління ми можемо розрізнити різновиди довіри, зміст яких може бути визначений методами реалізації у структурі державної влади. Наприклад, якщо ми говоримо про демократичний режим, то скоріш за все слід прийняти за основу «довіру від віри», а якщо ми розглядаємо недемократичний прояв державного режиму, то довіра може бути розглянута у контексті змісту концепту «довіра від безвиході». Слід зазначити, що в обох випадках об'єкт державного управління може демонструвати певну довіру до суб'єкта управління. Водночас ми не можемо стверджувати, що у даному контексті, довіра є взаємною. У демократичному суспільстві, влада, як правило, довіряє об'єкту управлінського впливу, чого не можна сказати щодо влади, яка реалізується у межах авторитарного режиму. Таким чином, коли ми розглядаємо феномен довіри у контексті взаємодії соціальних суб'єктів та об'єктів державного управління, ми повинні враховувати, у тому числі й форму політичного режиму. Іншими словами, потенціал довіри, як детермінанти ефективності

державного управління, можливо реалізувати лише за демократичного державного устрою.

Охарактеризуємо основні риси політичної (інституційної) довіри:

1. Довіра до інститутів влади визначається вірою громадян у професійну компетентність конкретних посадових осіб, а також у їх готовність використовувати наявні в розпорядженні ресурси задля досягнення цілей суспільства. Крім того, соціальний об'єкт управління має бути впевнений у відкритості та щирості влади, а також у її готовності діяти не лише ефективно, та з дотриманням встановлених і правил.

2. Довіра є обов'язковим атрибутом ефективного функціонування будь-якої соціально-економічної та суспільно-політичної системи. Крім того, довіра є одночасно як умовою та результатом функціонування інститутів публічного управління, так і обов'язковим атрибутом ліберально-демократичного режиму влади. Довіра може бути розглянута на рівні одного з основних нематеріальних ресурсів влади задля досягнення соціально значущих і суспільно необхідних результатів. Саме через довіру соціальних об'єктів здійснюється легітимація як самої державної влади і її основних інститутів.

3. В основу формування довіри між громадянським суспільством та представницькими органами влади мають бути покладені [15]:

- переконаність усіх учасників соціального партнерства у правильності обраної стратегії та тактики спільних дій;
- цінності (культурні, соціальні, економічні, політичні тощо), які не тільки поділяються та пропагуються учасниками соціального партнерства, а також корелюються з інституційним середовищем конкретної держави та суспільства, як за змістом, так і за часом свого позиціонування;
- багатовекторні соціальні комунікації, здійснення яких відбувається на постійній основі (діалог між основними акторами соціальних

комунікацій), у поєднанні із спільною діяльністю по досягненню встановлених та узгоджених цілей;

- механізми, функціонування влади, що забезпечують взаємозалежність учасників соціального партнерства, а також персональну відповідальність за ухвалені управлінські рішення.

4. У суспільстві з високим рівнем розвитку інститутів демократії довіра може бути розглянута на рівні одного з індикаторів відповідності характеристик та результатів діяльності суб'єктів державного управління очікуванням громадян. Іншими словами, довіра відображає ступінь умовної задоволеності потреб суспільства та (або) окремих соціальних груп, а отже, є однією з обов'язкових умов стабільного та прогнозованого розвитку держави. Разом з тим слід розуміти, що обґрунтована недовіра або відсутність довіри, так само як і довіра, може бути розглянута як одне з джерел для розвитку держави та суспільства.

5. Довіра, незважаючи на всю свою позитивну роль у розвитку відносин між громадянським суспільством та представницькими органами влади має також і такі сторони свого прояву, які можуть негативно впливати на динаміку розвитку інституцій. Прикладом такого негативного впливу може бути своєрідна консервація небажаних явищ (довіра присипляє пильність і цим створює ризики не лише для ефективності функціонування системи державного управління, а й для її існування в цілому).

Отже, довіра – основа для нормального функціонування соціальних та політичних інститутів. Симптоми її зниження проявляються у багатьох сферах і нерідко надають вирішальне значення впливу на перебіг тих чи інших подій. На політичній арені боротьби довіра виявляється суттєвим стратегічним та тактичним ресурсом. Найважливішою властивістю довіри, що розглядається в цій системі відносин, є її інструментальний характер та конструюваність. Під першим розуміється відсутність уявлення про довіру як про щось самоцінне, вона практично завжди пов'язана з конкретною ситуацією та її рівень завжди причинно обумовлений. Інструментальний

характер передбачає можливість формування довіри за допомогою конкретного комплексу заходів, пов'язаних з PR та політтехнологіями.

Рівень довіри до політичних інститутів динамічний і у сучасній державі підлягає постійному моніторингу. Проте основним критерієм досягнення достатнього рівня довіри та схвалення є результати виборів, якщо конкретна політична інституція є виборною. Конструйованість передбачає символічний характер довіри, яку можна створювати за допомогою різних важелів тиску та вкладення ресурсів у певні події. Оскільки ефективність роботи політичних інституцій оцінити складно навіть людині, яка має компетенції в цій сфері, рівень довіри часто корелює з якістю взаємодії з пресою та правильним висвітленням подій, у яких задіяні ці інституції [15].

Наостанок слід зазначити, що дослідження питання довіри пов'язані не лише з визначенням сутності та змісту поняття «інституційна довіра», а й з механізмами його формування, структурою, показниками вимірювання на міждержавному, державному та регіонально-місцевому рівнях. Адже разом із динамічним розвитком глобалізаційних і контрглобалізаційних процесів у різних сферах життя суспільства (світова економіка, соціальна, гуманітарна, екологічна, науково-технічна складові сталого розвитку) посилюється невизначеність у досягненні позитивних результатів інституційних змін. необхідність активного формування інституційної довіри до системи державного управління. Адже процес розвитку системи державного управління – це процес самоідентифікації з урахуванням позитивного та негативного досвіду минулого в мінливих умовах.

1.2. Сучасні концепції та методи вимірювання політичної довіри до представницьких органів влади

Політична довіра за умов сучасної демократії багато в чому визначає авторитет держави та легітимність інститутів влади. Довіра громадян до політичних лідерів, державного апарату та держави загалом істотно впливає

на якість демократії та визначає настрої громадянського суспільства, причому доктринальні оцінки політичної довіри можуть істотно відрізнятися залежно від методики її дослідження та вимірювання.

Демократична концепція політичної довіри відображена в Оксфордському довіднику з соціальної та політичної довіри [72]. Концепцію політичної довіри, сформульовану в Оксфордському довіднику, можна позначити як оксфордський підхід, який ґрунтується на уявленні про те, що раціональний вибір громадян в умовах демократії передбачає усвідомлення ними ризиків та актуальну оцінку загроз національній та міжнародній безпеці. Раціональність політичного вибору при цьому відбиває існування в масовій політичній свідомості універсального уявлення про довіру, яка в результаті визначає політичний вибір громадян, залучених у культуральні та деліберативні демократичні практики.

Оксфордський підхід є сучасним продовженням неоконсервативного підходу до політичної довіри, де політична культура збагачується науковим аналізом впливу деліберативних демократичних практик на політичний вибір громадян. Теоретичну основу неоконсервативного підходу до проблем політичної довіри складає концепція політичної культури американських політологів Габріеля Алмонда (Gabriel Abraham Almond) та Сіднея Верба (Sidney Verba), які в середині ХХ століття справедливо зазначали, що політична довіра в умовах демократії є одним із центральних елементів громадянської культури (civic culture) [43].

Зміни у політичній культурі безсумнівно спричиняють трансформацію політичної довіри, що демонструють процеси цифровізації державних інституцій. З впровадженням цифрових технологій у політичний процес ряд аспектів довіри зазнає значних трансформацій. По-перше, система «довіра - недовіра» стає формальним критерієм для ухвалення управлінських рішень; по-друге, основу довірчих відносин нерідко піддають раціональним математичним властивостям, тобто розрахунку (зокрема автоматизованому); і по-третє, якщо державна політика не відповідає очікуванням конкретного

громадянина, то у нього виникає розчарування чи байдужість, що характеризує перехід від довіри до недовіри.

У сучасній соціально-політичній науці як методики виміру довіри використовують результати опитувань громадської думки. П. Бауер справедливо виділяє прямі та непрямі методики виміру політичної довіри. У той час як прямі опитування дозволяють випробуванним самостійно повідомляти про свою довіру, непрямі виміри намагаються передбачати довірчу поведінку респондентів, спостерігаючи за їх поведінкою та реакціями [72, с. 17].

Наприклад, у США стратегічна (узагальнена) довіра часто вимірюється відповідно до результатів Загального соціального дослідження (General Social Survey). Загальне соціальне дослідження - це соціологічне опитування, яке проводиться регулярно з 1972 р. Національним центром вивчення громадської думки при університеті Чикаго. GSS заснований на інтерв'юванні респондентів із соціально значимих питань [80].

Оксфордський підхід до політичної довіри має низку недоліків, пов'язаних з ототожненням лояльності та довіри громадян, а також упевненістю в тому, що громадяни апріорі зацікавлені у політичній участі. Як переконливо доводить польський соціолог Петро Штомпка (Piotr Sztompka) концепція довіри, заснована на раціональному виборі, залежить від очікувань індивіда щодо дій інших суб'єктів суспільних відносин [70]. У системах очікувань, заснованих на надії та розчаруванні чи вірі та сумніві, пасивність громадян пов'язана з низьким ступенем їх зацікавленості у соціальній дії та їх небажанням ризикувати. Третя система координат, що формує довіру, заснована на ризиках і передбачає високий рівень зацікавленості індивіда, коли той діє незважаючи на невизначеність і ризик.

Критична концепція політичної довіри виходить із того, що під довірою у соціально-політичній науці розуміються різні види соціально-політичних установок у політичній та правовій свідомості громадян [54]. Очевидно, що якщо демократія є засобом подолання недовіри у суспільстві,

то й будь-який інший політичний режим стикатиметься з проблемою недовіри у процесі вирішення кадрових та законодавчих завдань, а отже, саме причини недовіри мають фундаментальне значення для демократії, де цинізм є частина політичної системи. Ефемерність довіри громадян до обраних політичних лідерів очевидно пояснюється обмеженими знаннями про особистість обраних політиків та завищеними очікуваннями від них дій та рішень, при цьому ймовірність відповідності майбутніх політичних рішень фактичним інтересам громадян погано піддається вимірам методами сучасної соціології та політології [46].

Розуміння проблеми політичної довіри через конфлікт інтересів можна умовно позначити як стендфордський підхід, у межах якого професори Стендфордського університету Рассел Хардін (Russell Hardin), Карен Кук (Karen Cook), Маргарет Леві (Margaret Levi) спільно з іншими авторитетними вченими досліджували різні прояви недовіри за умов західної (переважно американської) демократії [52]. У дослідженнях стендфордського підходу довіра у зв'язку з громадським думкою та голосуванням дозволяє регулювати відносини між громадянами та державою політичними інструментами. По-перше, формування суджень про надійність уряду чи політиків – це не лише ідеологічна чи партійна реакція на конкретні дії адміністрації, а й узагальнені судження, які впливають на те, схвалюють чи відкидають існуючі громадяни владу та державну політику чи інституційні реформи. По-друге, стратегічні довірчі судження про уряд чи політиків – не єдині довірчі судження, гідні політичного дослідження, оскільки судження про моральну благонадійність конкретних політиків можуть мати набагато більшого значення, ніж припускають вимірювання стратегічної довіри [52].

У рамках оксфордського підходу вирішення проблеми принципово різних результатів при вимірі політичної довіри та недовіри перебуває у моральному полі. Класифікація довіри на моральну та стратегічну, запропонована Е. Усланер [73], дозволяє розглядати більшість проявів недовіри як проблему, лише побічно пов'язану з політичною культурою та

стратегічною довірою. Теоретичні концепції недовіри багато в чому характеризують причини революційних настроїв у суспільстві через критичне ставлення до публічної влади, яка довгий час має імпліцитний характер, але потім переходить в експліцитну фазу під впливом актуалізації загроз безпеки, таких як бідність, нерівність та корупція. Очевидно, що загрози безпеці суперечать очікуванням тих, хто практикує пасивну довіру до інститутів влади.

Якщо деліберативна політична довіра визначається готовністю громадян докладати зусиль і нести витрати на користь держави, певної політичної партії чи руху, то вимір такої участі має соціальні показники (число учасників та прихильників політичних акцій, їх відсоток загальної кількості громадян) та економічну складову (партійні внески та пожертвування на виборчі кампанії), показником довіри до політичної системи може також бути активність у реалізації пасивного виборчого права з боку представників соціальних еліт, проте на практиці вимір політичної довіри здійснюється відповідно до методики оксфордського підходу.

Стаття Кеннета Ньютона (Kenneth Newton) та Соні Змерлі (Sonja Zmerli) «Три форми довіри та їх об'єднання» багато в чому збагачує демократичну концепцію політичної довіри, виявляючи взаємозв'язки між моральною довірою, стратегічною соціальною довірою та політичною довірою. Вимір довіри автори здійснюють на основі Всесвітнього огляду цінностей (World Values Survey, WVS), який відображає вплив показників моральної довіри на якість сучасної демократії. При цьому відзначається складний характер взаємної залежності між різними формами довіри. У той час як спеціальна (моральна) соціальна довіра є необхідною, але недостатньою умовою для стратегічної соціальної довіри, обидві форми соціальної довіри є необхідними, але недостатніми умовами для політичної довіри [65].

Проблемам з виміром політичної недовіри присвячено статтю Ері Берцу (Eri Bertsou) «Переосмислення політичної недовіри» [46].

Порівняльний аналіз стратегічної теорії політичної довіри, що ґрунтується на вимірі загальної громадянської культури та впевненості громадян у тому, що національний уряд все робить правильно з альтернативною теорією довіри, заснований на етичній взаємності, демонструє, що довіра та недовіра можуть мати зовсім різні показники, більше того, за наявності методик виміру довіри, вимір недовіри залишається невирішеним завданням. Критичний підхід до політичної довіри фокусується на відносинах між членами колективу та спирається на суспільні норми.

.Дослідження «Вплив політичної довіри та довіри до європейських громадян на європейську ідентичність», виконане колективом авторів за участю М. Хога, демонструє, що вимір політичної довіри на практиці викликає значні труднощі як у визначенні об'єктів довіри, і у подоланні суб'єктивізму респондентів в оцінці ними свого ставлення до політичних структур. Так, наприклад, за характеристикою європейської ідентичності соціальні підходи вимірюють довіру до європейських громадян, оскільки це дозволяє європейцям ідентифікувати себе з Європейським Союзом як спільнотою громадян та цінностей, у той час як інституційний підхід припускає, що загальна європейська ідентичність переважно заснована на довірі до політичних інституцій ЄС [75].

Кризі недовіри присвячена стаття «Роль політичної довіри у формуванні сприйняття корупції». При вимірі недовіри автори використовують фактори індексу сприйняття корупції. У статті на основі даних британських соціологічних опитувань демонструється зв'язок між політичною недовірою та передбачуваною корупційною поведінкою. В умовах західної демократії рівень політичної недовіри визначається ймовірністю корупційних очікувань з боку громадян [77].

Логіка стендфордського підходу полягає у сприйнятті недовіри через три широкі чинники недовіри: технічна некомпетентність та фактичні невдачі, поведінка, яка порушує загальні уявлення про право та справедливість, а також поведінка, несумісна з інтересами громадян [51].

Недовіра до державного суб'єкта відображає впевненість у тому, що цей суб'єкт нездатний виконати вимоги своєї технічної ролі. Концептуальним висновком із дослідження окремих проявів недовіри є «Застереження проти впевненості в тому, що падіння довіри можна швидко або легко повернути назад» [51, р. 49].

В рамках критичного підходу до дослідження деліберативної демократії політична довіра нерідко ототожнюється з поданнями виборців про чесність та надійність уряду. Про критичний характер таких досліджень свідчить акцент на факторах недовіри, які динамічно змінюються, погано піддаються вимірам та об'єктивним оцінкам, і скоріше характеризують загальну кризу політичної системи, ніж якість демократії. Так наприклад, група британських учених у статті «Чому виборці втрачають довіру до уряду? Громадська думка про чесність та надійність уряду у Великій Британії, 2000–2013 рр.» доводить очевидний факт: «якщо люди відчують, що економічна політика та надання державних послуг працюють добре, і що демократія ефективна, всі вони довірятимуть нинішньому уряду» [62].

Журнал *Parliamentary Affairs* (Hansard Society) публікує прикладні дослідження в галузі представницької демократії, які демонструють фактори, що визначають позитивне ставлення громадян до політичних інститутів. Так, дані соціологічних опитувань в Іспанії, Франції та Великобританії емпірично підтверджують теорію впливу на політичну довіру форм поведінки, порушення соціальних, політичних та правових норм, у тому числі відмова від політичних обіцянок [66].

Дослідження політолога Метью Фліндерса (Matthew Flinders) констатує появу «розриву у довірі» (trust gap) на тлі пандемії COVID-19, який до певної міри підпорядковується логіці недовіри [55].

Авторський підхід до виміру моральної політичної довіри пропонує британський вчений Пол Уайтлі (Paul Whiteley). Він використовує систему «індикаторів політичних цінностей» (Indicators of political values), які визначають політичну довіру до конкретного громадянина. У ході

дослідження було встановлено, що ключовими індикаторами політичних цінностей є знання та дотримання закону, а також участь у житті місцевого співтовариства; піддані, які поділяють ці цінності, мають найбільшу довіру серед британців [76].

Дослідження політичної довіри, опубліковані європейськими вченими в журналах «European Journal of Political Research» та «Political Studies», підтверджують уявлення оксфордської школи про те, що довіра є похідною від політичної культури, яка активно формується в процесі роботи освітніх закладів [63]. Частиною політичної культури освічених громадян є очікування того, що уряд діятиме відповідально та правильно, при цьому довіру до демократичних інституцій пропонується підвищувати за рахунок участі громадськості у деліберативних політичних практиках скрізь, де є розбіжності та недовіра. Ідея долати недовіру та скептицизм через залучення громадян у політичні процедури та заходи взагалі властива британській політичній доктрині [47].

На сторінках Journal of Public Policy (Cambridge) та Political Science Quarterly (Wiley) відображено результати соціологічних опитувань, які характеризують взаємозв'язок політичної довіри з економічними показниками та соціокультурними конфліктами в країнах з демократією, що формується [50; 78]. Разом з тим на основі даних із країн з розвиненими демократичними інститутами очевидний вплив на стратегічну політичну довіру таких факторів, як соціальна конфліктність та проблеми із забезпеченням благополуччя громадян [53]. Очевидно, що політична довіра як частина політичної культури залежить від готовності громадян до конструктивної співпраці з державою та інститутами громадянського суспільства [60].

У «International Journal of Public Opinion Research» (Oxford) довіра у сучасних демократичних суспільствах сприймається як основа соціальної гармонії, економічної ефективності та демократичного правління, що підтверджується результатами соціологічних досліджень [79]. Вимірювання

політичного довіри на практиці передбачають оцінку показників стратегічної довіри, яке нерідко характеризується як узагальнена довіра [68]. Однак оскільки методика широкого кола досліджень політичної довіри передбачає опитування респондентів, а респонденти, у свою чергу, не схильні розрізняти поділ довіри на моральну, стратегічну та деліберативну, то й результати таких опитувань необхідно завжди піддавати критичному аналізу, оскільки респонденти у відповідях питання анкет керуються особистим досвідом, який нерідко суворо індивідуальний.

При вимірі стратегічної довіри нерідко використовуються медійні матеріали, де погані новини та негативний контент відображають кризу довіри [48], однак польові дослідження політичної довіри, а також методологія створення панелі, що поєднує технологію інтернет-опитування з моделями лонгітюдного дослідження (longitudinal design), мають більш ґрунтовний математичний апарат [67].

Отже, аналіз концептуальних наукових праць зарубіжних вчених, дозволяє простежити модернізацію уявлень про об'єкт політичного довіри, що характеризується застосовуваними у сучасній соціально-політичній науці методами вимірювання рівня політичної довіри. Відмінностями політичної довіри у моральному плані є довірчі відносини складаються на основі досвіду та особистої взаємодії суб'єктів, тоді як довіра у стратегічному плані – це довіра, де формуються політична культура та певні очікування того, що політичні лідери прийматимуть правильні, раціональні рішення, засновані на фундаментальних уявленнях про політичний порядок.. Вимірювання політичної довіри, яка є основою взаємодії громадян та держави, має принципове значення для характеристики якості демократії, а правова держава неможлива без високого рівня політичного довіри.

Висновок до розділу 1

Довіру до влади у публічному управлінні називають феноменом інституційної або політичної довіри, у якому концентруються елементи

взаємодії влади та населення, а рівень довіри до влади є першим показником оцінки якості та ефективності діяльності представницьких органів влади.

Вирізняють такі аспекти інституційної довіри: ідентифікація з цінностями чи цілями інституцій (наш президент, наша армія, наша наука тощо); ідентифікація з політичними лідерами, які очолюють або представляють інститути; можливість доступу до послуг (ресурсів) відповідного інституту, потенційний доступ до нього; прагматична оцінка функцій, які виконують інститути; ілюзії, сподівання на вигоду, захист від загрози, викликаних очікуванням інституційних дисфункцій; розуміння ціни дотримання та невідповідності інституційним умовам і вимогам, готовність мінімізувати репресивний тиск відповідного інституту шляхом звернення до ресурсів інших груп тощо.

Основними рисами політичної (інституційної) довіри як основної характеристики якості діяльності представницьких органів влади є: довіра до інститутів влади визначається вірою громадян у професійну компетентність конкретних посадових осіб, а також у їх готовність використовувати наявні в розпорядженні ресурси задля досягнення цілей суспільства; довіра є обов'язковим атрибутом ефективного функціонування будь-якої соціально-економічної та суспільно-політичної системи; в основу формування довіри між громадянським суспільством та представницькими органами влади мають бути покладені цінності, багатовекторні соціальні комунікації, механізми функціонування влади тощо; у суспільстві з високим рівнем розвитку інститутів демократії довіра може бути розглянута на рівні одного з індикаторів відповідності характеристик та результатів діяльності суб'єктів державного управління очікуванням громадян.

Довіра громадян до політичних лідерів, державного апарату та держави загалом істотно впливає на якість демократії та визначає настрої громадянського суспільства, причому доктринальні оцінки політичної довіри можуть істотно відрізнятися залежно від концепції її дослідження та вимірювання.

Демократична концепція політичної довіри (оксфордський підхід) ґрунтується на уявленні про те, що раціональний вибір громадян в умовах демократії передбачає усвідомлення ними ризиків та актуальну оцінку загроз національній та міжнародній безпеці. Раціональність політичного вибору при цьому відбиває існування в масовій політичній свідомості універсального уявлення про довіру, яка в результаті визначає політичний вибір громадян, залучених у культуральні та деліберативні демократичні практики.

Критична концепція політичної довіри виходить із того, що під довірою у соціально-політичній науці розуміються різні види соціально-політичних установок у політичній та правовій свідомості громадян.

Розуміння проблеми політичної довіри через конфлікт інтересів можна умовно позначити як стендфордський підхід, у межах якого довіра шляхом вираження громадської думки та голосування дозволяє регулювати відносини між громадянами та державою політичними інструментами.

Таким чином, довіра – це основа якісного функціонування соціальних та політичних інститутів.

РОЗДІЛ П. АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ДОВІРИ ЯК ПОКАЗНИКА ЯКОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ

2.1. Аналіз рівня політичної довіри до представницьких органів влади в країнах Європейського союзу

Американське міжнародне агентство зі зв'язків із громадськістю та стратегічних комунікацій «Edelman» щороку проводить опитування Edelman Trust Barometer («Барометр довіри»), оцінюючи, кому довіряють люди в 28 країнах світу. Аналітики Edelman оцінюють довіру до різних інститутів у громадян загалом та у «інформованих» громадян (з вищою освітою та високим рівнем доходу, які стежать за новинами).

Як показало дослідження 2022 року, рівень довіри до інститутів (уряду, бізнесу, неурядових організацій та ЗМІ) у світі все ще знаходиться на дуже низькому рівні. Одна з причин низького рівня довіри – відсутність планомірно побудованих комунікацій влади з цільовою громадськістю. Емпірично довести чи спростувати це положення досить складно, оскільки стабільні постійні виміри довіри до органів влади стали здійснюватись порівняно недавно. Дані за показниками довіри до уряду у шести країнах світу (які, на нашу думку, є найбільш доречними для порівняння з вибраними країнами ЄС) за період з 2009 по 2022 р. наведено в таблиці 2.1.

Зі звітів «Барометру довіри Едельмана» можна зробити такі висновки про довіру до органів влади у світі:

- 1) показник довіри нестабільний та чутливий до подій усередині країни;
- 2) за аналізований чотирнадцятирічний період загальносвітовий тренд зниження довіри не фіксується;
- 3) в азіатських та східних країнах рівень довіри істотно вищий, ніж у європейських країнах та США.

Можливо, якби «Барометр довіри Едельмана» охоплював більш тривалий період, то ми змогли б зафіксувати спад довіри до органів влади на основі даних цього опитування.

Таблиця 2.1

Довіра до уряду у різних країнах (у тому числі країнах ЄС) у 2010-2022 рр, (Edelman Trust Barometer), %

Рік	США	Великобританія	Франція	Німеччина	Китай	Індія	Загальний показник
2010	46	38	43	43	74	43	47
2011	40	43	49	33	88	44	52
2012	43	38	31	33	75	53	43
2013	53	47	49	33	81	53	48
2014	37	42	32	34	76	57	44
2015	35	34	27	40	75	65	41
2016	39	36	27	39	79	68	42
2017	47	36	25	38	76	75	41
2018	33	36	33	43	84	70	43
2019	40	42	32	40	86	74	47
2020	39	36	35	45	90	81	49
2021	42	45	50	59	82	79	53
2022	39	42	53	47	91	74	52

Примітка. Побудовано автором на основі джерел [42]

Ще одна тенденція, яку виявило дане опитування – масштабний класовий розрив. Розрив у рівні довіри до інститутів між представниками верхніх та нижніх прошарків 25% суспільства за доходами сягає 15%: бідні набагато менше довіряють інститутам, ніж заможні громадяни. Як зазначають автори доповіді, це свідчить про те, що «жителі однієї і тієї ж країни живуть у дуже різних реальностях».

Проаналізуємо рівень довіри до органів влади безпосередньо в країнах ЄС. Довіра є важливим фактором створення, стабілізації та підтримки політичних інститутів Європейського Союзу. Однак в останні роки багато європейських громадян втратили довіру до владних інститутів ЄС. Рівень довіри до інституцій ЄС характеризувався значним зниженням після європейської боргової кризи 2009 року. Тем не менш, згідно з останніми тенденціями досліджень, набагато менше половини всіх європейських громадян довіряють ЄС або його інститутам [42]. Повсюдний рівень недовіри

погрожує демократичної легітимації ЄС. Недовіра не тільки визначає політичну участь громадян та задоволеність демократичними процесами, але також може стати вагомим чинником для розпаду Європейського Союзу, прикладом чого є голосування Великобританії за вихід з ЄС. Враховуючи ці довгострокові потенційні наслідки, розуміння факторів, що визначають політичну довіру, має важливе значення. Попередні дослідження показують, що довіра до владних інститутів ЄС залежить від емоційної прив'язаності та утилітарних образів [56]. Однак найважливіший предиктор довіри до ЄС не притаманний самому ЄС. Через відсутність фактичних знань про ЄС громадяни екстраполюють довіру до національних інститутів як довіру до ЄС, а довіра до ЄС знаходиться під сильним впливом довіри до національних інститутів [44].

Найнижчим рівнем довіри користуються політичні партії та політики (середній показник довіри до політичних партій становить 3,5, до політиків – 3,6). Довіра до цих інститутів у країнах ЄС помітно впала під час кризи 2008–2009 років. Далі зупинимося на кожному інституті більш детально.

Парламент. Найвищий рівень довіри законодавчій (представницькій) гілці державної влади найчастіше висловлюють громадяни країн Північної та Центральної Європи. Середній індекс довіри до національних парламентів у Норвегії, Швейцарії, Фінляндії, Данії та Швеції за 2002-2019 роки є найвищим від 5,9 до 6,4. Польща, Хорватія та Болгарія належать до групи країн із негативним індексом довіри до національного парламенту (Додаток А) [57].

Що стосується динаміки рівня довіри, то, згідно з дослідженнями, існує три кластери країн.

Перший – рівень це країни, де довіра має позитивну динаміку, а саме Литва, Норвегія, Нідерланди, Естонія, Німеччина.

Другий – країни з майже незмінним рівнем довіри, наприклад, Бельгія, Швеція.

Третій – це країни, де рівень довіри має негативну динаміку: Греція, Іспанія, Кіпр, Хорватія.

Аналізуючи характер довіри громадян до національних парламентів, багато дослідників зазначають, що брак довіри більш поширений у країнах з «новими» демократіями. Одна з причин відставання є недостатньо довготривале ефективне функціонування демократичних політичних інститутів.

Політичні партії та політики. Рейтинг довіри до політиків також узгоджується з рейтингом довіри до політичних партій загалом. В аналізі довіри до політичних партій, для більшості країн характерна ситуація, коли більшість громадян висловлює різний ступінь недовіри до своїх країн. Аутсайтери за рівнем довіри до політичних партій також виділяються у Східній та Південній Європі: Латвія (1,6), Болгарія (1,9), Хорватія (2,1); лідерами є переважно держави Північної та Центральної Європи – Данія (5,4), Нідерланди (5,1), Норвегія (5,0) (Додаток Б) [57].

Середня довіра до Європарламенту хоч і невелика порівняно з довірою до інших інституцій – 4,4 за 10-бальною шкалою, але суттєвих відмінностей у показниках по країнах немає. Це перша особливість. Друга особливість полягає в тому, що при розгляді індексу довіри до Європейського парламенту та ООН в динаміці можна відзначити, що кількість країн з негативною динамікою майже вдвічі перевищує кількість країн з позитивною (Додаток В, Г). З точки зору інституційного підходу цей факт виглядає як непередбачене погіршення якості «зразкових» політичних інститутів.

Довіра до політичних і громадських інституцій у країнах ЄС раціонально виправдана; вона тісно пов'язана з оцінкою громадянами роботи інститутів. Інституції, які добре працюють, створюють довіру – Європейський парламент та ООН; інституції, що погано працюють, породжують скептицизм і недовіру – політичні партії, політики, національний парламент. Інституційна довіра у цих країнах значною мірою залежить від політичних та економічних факторів і, в той же час, майже не

залежить від міжособистісних відносин. Все вищесказане стосується діяльності державні інституції для побудови інституційної довіри, і в основному йдеться про суспільства з високим рівнем довіри, тобто Західну Європу. Українське суспільство зазвичай називають суспільством низької довіри.

Джефрі Хоскінг робить висновок про зниження довіри до органів влади в демократичних країнах, виходячи з аналізу фактичної поведінки людей [71, с. 77]. На його думку, свідченнями цього спаду є кілька яскравих та важливих подій: триумф Brexit на референдумі у Великій Британії у 2016 році, обрання Дональда Трампа президентом США та найголовніше – зростання впливу популістських гасел та партій. Дослідник вважає, що населення країн Європи (насамперед Євросоюзу) відкинуло наслідки економічної глобалізації, яка обмежила політичну владу національних держав та передала її до рук міждержавних структур та бізнес-гігантів. Природа зниження довіри до органів влади криється в усвідомленні населенням того, що національні еліти починають діяти в інтересах глобалізованих еліт, інтереси яких не відповідають інтересам більшості громадян.

Згідно з думкою Дж. Хоскінга, глобалізація породила протиріччя надійності урядів, які, з одного боку, є гарантом безпеки, захисту прав та надання соціальних послуг населенню, а з іншого боку, гарантом виконання зовнішніх зобов'язань та глобальної фінансової стабільності. Люди почали відчувати, що державою керують не для них, а для вузького кола інсайдерів з хорошими зв'язками. Влада стає слабкою та нездатною діяти на користь населення, оскільки відчуває сильну залежність від фінансових еліт та наднаціональних структур.

Як зазначає П. Штомпка, можна впевнено стверджувати, що слабкість демократії що є більш деструктивною для культури довіри, ніж справжній автократичний режим – невиконані очікування та ошукані надії призводять до більшого розчарування, ніж справжній автократичний режим, щодо якого громадяни не мають ілюзій [70].

Доводи Дж. Хоскінга про зниження довіри виглядають переконливо, оскільки засновані на визнанні підвищення рефлексивності громадян та логічно обґрунтованих конфліктах інтересів населення, урядових еліт та глобального ринку. Проте слід зазначити, що дослідження Дж. Хоскінга обмежене локальною специфікою відносин усередині Євросоюзу і може висловлювати лише локальний тренд.

Загалом можемо зробити висновок, що одним із значних проявів глобальної кризи стала втрата довіри до органів представницької влади в країнах Європейського Союзу як до соціально-політичного інституту. Ця обставина відзначається у ряді досліджень. Як причини падіння рівня суспільної довіри до представницьких органів влади у європейських країнах та у світі в цілому вчені розглядають:

1) Невиконання представниками владних структур своїх функцій, ролі сполучної ланки між державою та громадянським суспільством – віддалення від громадянського суспільства, втрата представницької функції та здібності виражати та захищати інтереси громадян, розчарування у національній політичній еліті.

2) Причини, пов'язані зі змінами у структурі суспільства, його психології, втрата соціальної бази, низький рівень горизонтальної довіри у суспільстві, підвищенням рівня освіти, зміни рівня доходу, зникнення у суспільстві умов, що сприяли існуванню масових владних структур.

3) Ідеологічні причини – ослаблення ролі ідеології, розмивання ідеологічних кордонів між урядами, зростання недовіри до політиків та партій незалежно від ідеології, відданість багатьох політиків «застарілим підходам до вирішення суспільних проблем, що не відповідають сучасній реальності».

4) Корупційні скандали. Європейський Союз є одним із найменш корумпованих регіонів світу. Однак жодна з країн ЄС не є повністю вільною від корупції. Хоча її характер і масштаби можуть відрізнятися в різних країнах, корупція завдає шкоди ЄС загалом. Відповідно до класифікації

Світового банку існує два типи корупції: адміністративна та державна. Адміністративна корупція визначається як хабарництво, з яким стикаються пересічні громадяни, наприклад, при контактах з чиновниками, поліцією, службами охорони здоров'я. Державна корупція виникає, коли процеси законотворчості, державного управління чи судової системи привласнюються особами чи групами, які просувають те рішення, яке є вигідним для них, але не вигідним для більшості громадян. Адміністративну корупцію іноді називають «повсякденною корупцією», а державну корупцію – «політичною корупцією».

5) Причини, пов'язані із закритим від громадськості стилем керівництва, ігноруванням громадської думки, заклопотаністю власними інтересами, неврахуванням інтересів простих людей.

6) Причини, зумовлені системою державного фінансування, що призводить до зниження залежності влади від громадян, відсутність незалежного аудиту фінансової діяльності.

7) Причини, пов'язані з вадами зокрема у виборчій системі, диспропорції між набраними голосами та отриманими мандатами, системою закритих списків, за якої більшість кандидатів не відомі виборцям.

Отже, починаючи з 2009 року та в умовах сучасної кризи падає довіра суспільства до всіх владних інститутів ЄС, а особливо до національних владних структур європейських країн а серед громадян панують песимістичні настрої.

2.2. Фактори формування довіри між громадянами та представницькими органами влади в Україні

Дані опитувань громадської думки показують, що рівні політичної довіри значно різняться у різних країнах. Наприклад, країни з вищими доходами, як правило, користуються вищим рівнем політичної довіри, ніж країни з низькими доходами, тоді як опитування громадської думки також

показують, що довіра до національного уряду вища у країнах з авторитарними урядами, ніж у країнах з усталеною демократією.

Існує безліч складних та взаємопов'язаних факторів, що впливають на довіру до політичних інститутів. Економічні, соціальні та екологічні проблеми можуть також зіграти свою роль. Багато залежить від конкретних національних умов. Однак у країнах, де зниження громадянської довіри було найбільш помітним в останні десятиліття, аналізовані дані свідчать про те, що два взаємопов'язані чинники відіграли значну роль, а саме, економічна нестабільність та сприйняття поганої чи корумпованої роботи уряду.

Забезпечення економічної безпеки є ключовою роллю держави та її політичних інститутів та основою соціального контракту між урядом та громадянами. Коли економічна нестабільність стане поширеною, довіра до цих інститутів може підірватись. У Європі різке падіння довіри до національних урядів збіглося з фінансовою кризою 2008 року, при цьому довіра впала найнижче в країнах, які найбільше постраждали від економічного спаду, включаючи Грецію та Іспанію. У різних країнах ті громадяни, які економічно більш захищені, а саме високоприбуткові та високоосвічені групи населення, повідомляли про більш високу інституційну довіру, ніж решта населення – 68 відсотків порівняно з 52 відсотками [31]. Враховуючи проблеми, викликані кризою Covid-19, цей зв'язок між економічною нестабільністю і недовірою, ймовірно, посилиться найближчими роками, якщо не будуть зроблені узгоджені дії держави та громадянського суспільства.

Погана робота уряду, скандали та корупція також підривають довіру людей до розуміння того, що державні установи працюють у їхніх інтересах та інтересах країни. Рівень політичної довіри справді суттєво нижчий у країнах із високим рівнем корупції, тоді як діяльність уряду позитивно пов'язана з політичною довірою. Якість державних послуг має значення для участі громадськості та довіри до інститутів, хоча напрямок причинно-

наслідкового зв'язку не є однозначним, оскільки рівень довіри до інститутів може також впливати на сприйняття якості послуг.

Більше того, громадяни, які не довіряють політичним інститутам, відмовляються від державних повноважень та часто не готові сплачувати податки, що ще більше перешкоджає наданню якісних державних послуг. Таким чином, відсутність довіри створює ситуацію, яке впливає на управління та функціонування інститутів, включаючи здатність вирішувати проблеми економічної нестабільності.

У принципі громадяни, які економічно незахищені, мають наполягати на політиці перерозподілу та покращення послуг. Однак їм також часто не вистачає політичного впливу та здатності організувати та лобіювати свої інтереси порівняно з більш економічно забезпеченими групами населення країни. Ця нерівність у політичному впливі має тенденцію зберігати або навіть збільшувати розрив у можливостях, підриваючи віру у здатність урядів задовольняти потреби більшості. У цьому випадку політична участь може сприйматися як безглузда, якщо індивідуальні обставини громадян певного кола ніколи не покращаться, створюючи хибний вплив.

Розширення можливостей підключення та доступ до більшої кількості (дез)інформації також можуть вплинути на довіру. Хоча емпіричних даних, як і раніше, недостатньо, соціальні мережі та новини, що швидко розповсюджуються – справжні або фейкові – змінюють суспільний дискурс. Соціальні мережі підкреслюють інституційні провали (реальні чи уявні), дозволяють проводити складні інформаційні кампанії, маніпулювати думками та знижують довіру до легітимності результатів виборів. Вони також використовувалися лідерами-популістами для обходу або підриву інших державних інституцій, які можуть забезпечувати стримування влади або допомагати виступати посередниками багатьох інтересів, таких як політичні партії та засоби масової інформації.

Наразі основними формами та методами встановлення довірчих відносин у політиці є:

- наявність прес-служби (прес-секретаря) у представницьких органах державної влади;
- представництво в мережі Інтернет, доступ громадськості до звітів, матеріалів та документів представницьких органів державної влади;
- активна інформаційна діяльність, спрямована на максимально можливе поширення фактів, думок, даних щодо діяльності представницьких органів державної влади;
- формування позитивного іміджу державного службовця зокрема та всього представницького органу державної влади загалом;
- робота електронних приймальних та гарячих ліній, телефонів довіри;
- організація зворотного зв'язку;
- організація особистих зустрічей депутатів із населенням;
- розсилання прес-релізів;
- організація прес-конференцій;
- моніторинг ЗМІ;
- контроль потоків інформації.

Вершину громадської довіри становлять владні структури, які формуються, якщо в основі їхньої діяльності лежать суворе дотримання закону, урахування громадської думки та забезпечення реальної співучасті населення в управлінні політичними процесами, що спостерігається останнім часом у зв'язку з незадоволеністю соціально-економічною політикою, що проводиться владою. Це відбувається на тлі все більшої майнової нерівності, що поглиблюється, і поляризації в доходах різних соціальних груп населення, що посилюється розшарування суспільства на багатих та бідних. Приналежність до соціального прошарку суспільства – індикатор соціальної диференціації. Аналіз диференціації українського суспільства ґрунтується на виділенні соціальних верств за критерієм співвідношення рівня грошових доходів населення з величиною мінімального споживчого бюджету.

Емпіричним індикатором у державній системі, через який можна визначити феномен довіри, є державні службовці. Довіра до державних

службовців складається з того, наскільки ефективно проводиться соціальна політика, здійснюється турбота про людей, забезпечуються нормальні умови їхнього життя, підтримуються насамперед соціально незахищені верстви населення.

Непродуманість у соціальній політиці завжди призводить до серйозних наслідків: порушується стабільність держави, розростаються конфлікти населення з владою, що можуть призвести до усунення не тільки керівників регіонального масштабу, а й уряду загалом.

За сучасних умов існує ряд додаткових факторів, за допомогою яких населення України формує своє ставлення (довіра чи недовіра) до органів державної влади:

- рівень компетентності органів;
- професіоналізм; досвід роботи;
- звітність перед громадянами;
- рівень звернення громадян;
- наявність зворотного зв'язку між громадянами та владою;
- наявність проблем у країні;
- недосконалість законодавства тощо.

Як показують численні дослідження, громадська довіра найчастіше знижується саме тоді, коли політики більше всього її потребують. Деякі вчені виділяють основні «точки тиску», на яких можна завоювати або втратити довіру громадянського суспільства. Дані аспекти актуальні і для України:

- занепокоєння громадян та бізнесу з приводу відсутності економічного зростання та його вплив на доходи громадян та суспільства, збереження робочих місць та збереження соціальної рівності;
- тривожний стан суспільства щодо постійних проблем з корупцією, ухиленням від сплати податків, слабкістю регулятивних практик, інших ознак неповаги до верховенства закону;

- занепокоєння суспільства щодо можливості інститутів державного управління відповісти на виклики глобальних проблем, таких як зміна клімату, міжнародна напруженість, тероризм та масштабна міграція.

Довіра сьогодні є основою легітимності державних інститутів та функціонуючої демократичної системи України, що має вирішальне значення для підтримки політичної участі громадян у політичному житті та соціальної згуртованості. Даний факт підтвердився на всіх етапах пандемії COVID-19, включаючи стримування, пом'якшення наслідків та відновлення. Довіра до державних установ є життєво важливою для здатності урядів швидко реагувати та заручатися підтримкою громадян. Довіра важлива для успіху широкого спектру державної політики, яка залежить від поведінкових реакцій суспільства.

Сьогодні в Україні основні фактори зниження політичної довіри пов'язані зі зростанням влади олігархічної політичної системи, популізмом і поляризацією суспільства. Рівень довіри розділений по партійних лініях залежно від того, яка партія перебуває при владі, а популізм і поляризація руйнують повсякденну політику уряду України.

Через відсутність політичної довіри українським політичним лідерам складніше досягти консенсусу та вдатися до сміливих дій, використовуючи державну владу для вирішення проблем. Вирішення довгострокових проблем, таких як бідність та соціальна нерівність чи кліматична криза, коли політика може не принести негайних вигод, вимагає віри в те, що дії зрештою призведуть до кращого майбутнього для всіх.

Відсутність довіри викликана сприйняттям в першу чергу показника ефективності уряду та досвідом українського громадянського суспільства у галузі демократії. Десятиліття стагнації та відсутність економічного зростання після фінансової кризи, зростаюча нерівність і труднощі у сфері державних послуг у поєднанні з нерепрезентативною системою голосування, надмірно централізованим урядом і безліччю історій про «корупційні»

скандали сприяли оберту спіралі довіри українського суспільства до органів влади у низхідному напрямку.

Прогрес щодо зміни напрямку дії вищезазначених факторів вимагає від органів влади України виваженої соціальної та економічної політики, здатної вирішувати проблеми, з якими громадяни зіштовхуються сьогодні – починаючи від дедалі більш нестабільної зайнятості до неадекватного медичного обслуговування, труднощів із доступом до соціального захисту, забезпечення якісних житлових умов та інших державних послуг. Подібно до того, як зниження політичної довіри є повільним процесом, її відновлення має стати рівноцінною довгостроковою метою держави. Це вимагатиме послідовних та передбачуваних державних інвестицій для скорочення соціальних, економічних та політичних розривів.

Висновок до розділу 2

Зі звітів «Барометру довіри Едельмана» можна зробити такі висновки про довіру до органів влади у світі: показник довіри нестабільний та чутливий до подій усередині країни; за аналізований чотирнадцятирічний період загальносвітовий тренд зниження довіри не фіксується; в азіатських та східних країнах рівень довіри істотно вищий, ніж у європейських країнах та США.

Довіра є важливим фактором створення, стабілізації та підтримки політичних інститутів Європейського Союзу. Однак в останні роки багато європейських громадян втратили довіру до владних інститутів ЄС, особливо після європейської боргової кризи 2008 року.

Найвищий рівень довіри законодавчій гілці державної влади висловлюють громадяни країн Північної та Центральної Європи. Середній індекс довіри до національних парламентів у Норвегії, Швейцарії, Фінляндії, Данії та Швеції за 2002-2019 роки становить від 5,9 до 6,4. Польща, Хорватія

та Болгарія належать до групи країн із негативним індексом довіри до національного парламенту.

В аналізі довіри до політичних партій, для більшості країн характерна ситуація, коли громадяни висловлюють різний ступінь недовіри до своїх країн. Аутсайтери за рівнем довіри до політичних партій також виділяються у Східній та Південній Європі: Латвія (1,6), Болгарія (1,9), Хорватія (2,1); лідерами є переважно держави Північної та Центральної Європи – Данія (5,4), Нідерланди (5,1), Норвегія (5,0).

Середня довіра до Європарламенту хоч і невелика порівняно з довірою до інших інституцій – 4,4 за 10-бальною шкалою, але суттєвих відмінностей у показниках по країнах немає. При розгляді індексу довіри до Європейського парламенту та ООН в динаміці можна відзначити, що кількість країн з негативною динамікою майже вдвічі перевищує кількість країн з позитивною.

Довіра до політичних і громадських інституцій у країнах ЄС раціонально виправдана. Вона тісно пов'язана з оцінкою громадянами якості роботи інститутів. Інституції, які добре і якісно працюють, створюють довіру – Європейський парламент та ООН; інституції, що погано і неякісно працюють, породжують скептицизм і недовіру – політичні партії, політики, національний парламент.

Причини падіння рівня суспільної довіри до представницьких органів влади у європейських країнах та у світі в цілому: невиконання представниками владних структур своїх функцій, ролі сполучної ланки між державою та громадянським суспільством – віддалення від громадянського суспільства; причини, пов'язані зі змінами у структурі суспільства, його психології, втрата соціальної бази, низький рівень горизонтальної довіри у суспільстві; ідеологічні причини – ослаблення ролі ідеології; корупційні скандали; причини, пов'язані із закритим від громадськості стилем керівництва, ігноруванням громадської думки; причини, зумовлені системою

державного фінансування; причини, пов'язані з вадами зокрема у виборчій системі.

Сьогодні в Україні основні фактори зниження політичної довіри пов'язані зі зростанням влади олігархічної політичної системи, популізмом і поляризацією суспільства. Також ще ряд факторів, за допомогою яких населення України формує своє ставлення (довіра чи недовіра) до органів державної влади: рівень компетентності органів; професіоналізм; досвід роботи; звітність перед громадянами; рівень звернення громадян; наявність зворотного зв'язку між громадянами та владою; наявність проблем у країні; недосконалість законодавства тощо.

РОЗДІЛ III. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЯКОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

3.1. Основні чинники недовіри громадян до представницьких органів влади та шляхи їх подолання

На особливості прояву та міру довіри населення органам державної влади впливають суб'єктивні та об'єктивні фактори. До суб'єктивних факторів насамперед належать професіоналізм, компетентність державного службовця, його моральні якості, а також соціально- та індивідуально-психологічні характеристики самих людей, суб'єктивні, особистісно-значущі аспекти їх ставлення до існуючої влади та її органів. До об'єктивних чинників можна віднести ефективність діяльності органів влади та пов'язані з нею політичні, економічні та соціокультурні умови життя суспільства.

Міра довіри, що проявляється населенням України, залежить від гілки та рівня влади, а також від того, хто виступає як об'єкт: конкретний керівник чи очолювана ним владна структура. Органи виконавчої влади, як показали дослідження, користуються більшою довірою населення, ніж влади законодавчої. Міра довіри, що проявляється населенням до керівників та органів державної влади, певною мірою детермінується статусними, статеві-віковими та соціально-психологічними характеристиками людей. Підтримку та довіру населення керівникам органів державної влади та державним службовцям забезпечують як їх особистісні (людські), так і професійно-ділові якості. Для населення характерний акцент на моральних якостях чиновників.

На рівень довіри населення України органам державної влади впливають соціокультурні умови життя суспільства, ефективність діяльності структур державного управління, інформаційний вплив ЗМІ на аудиторію та ефективність взаємодії з ними органів державної влади, що мають враховувати при організації своєї роботи керівники та посадові особи владних структур. Від ступеня ефективності діяльності державного

управління та задоволеності населення цією діяльністю залежить авторитет владних структур, довіра населення їм, рівень впливу в суспільстві.

На нашу думку слід виділити такі основні умови виникнення довіри населення владним структурам, як:

- 1) надійність органів державної влади в очах населення;
- 2) розуміння громадянами значимості функцій владних структур для життя суспільства;
- 3) спільність цілей, цінностей та інтересів сторін;
- 4) певний ступінь відкритості, прозорості намірів.

Важливо відзначити, що вимір рівня довіри громадян до державних інститутів сам по собі значимий процес, оскільки подає сигнали про проблеми у суспільстві та в окремих його компонентах. Знання про те, які групи громадян менше довіряють органам влади, допоможе коригувати політику держави та спрямовувати ресурси на підвищення рівня довіри серед громадян. Дане знання також дозволяє поставити на порядок денний питання, як становище тієї чи іншої групи відбивається на рівні довіри до влади, а вимірювання інституційної довіри дозволяє оцінити рівень ефективності та сформованості інститутів держави.

Виходячи з цього, протягом вересня-жовтня 2023 року Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) було проведено всеукраїнське опитування громадської думки «Омнібус», яке передбачало запитання щодо рівня довіри окремим інституціям. «У аналізований період простежувалося зниження довіри до інституцій центральної влади: з 91% до 76% знизилася частка тих, хто довіряє Президенту України, з 74% до 39% поменшало тих, хто довіряє Уряду, а з 58% до 21% стало менше тих, хто довіряє парламенту; як бачимо, для Уряду і парламенту баланс довіри-недовіри є виразно негативним, а для Президента, баланс довіри-недовіри виразно позитивний, оскільки переважна більшість продовжують довіряти йому; довіра до місцевої влади відображена так: 50% довіряють їй, а 46% – не довіряють» (табл.. 3.1) [9].

Оцінка рівня довіри вітчизняним державним інституціям у
регіональному вимірі у 2023 році

% у рядку	Захід		Центр		Південь		Схід	
	Довіряють	Не довіряють	Довіряють	Не довіряють	Довіряють	Не довіряють	Довіряють	Не довіряють
Збройні сили України	93	6	95	4	94	5	93	4
Волонтери	86	10	87	8	88	8	90	7
Президент	76	22	76	22	76	22	75	21
Місцева влада	50	47	48	47	47	51	66	27
Уряд	37	60	41	55	34	62	44	50
Верховна Рада	21	77	21	76	17	80	28	68
Телемарафон «Єдині новини»	46	43	49	38	46	38	52	29

Примітка. Побудовано автором на основі джерел [9]

Як бачимо, за більш як тридцять років економічних реформ довіра населення до влади так і не була сформована. Так, наприклад, бізнес, як і раніше надає перевагу тіньовій економіці, щоб уникнути податків. Відновити довіру можна лише шляхом виконання поставлених цілей і обіцянок: поки що багато рішень, які існували останні кілька років у вигляді указів президента, не були досягнуті, а причини відсутності результату масово не обговорюються.

Для більш повного виявлення проблем та чинників формування недовіри громадян України до органів влади пропонуємо провести аналіз громадської довіри в динаміці за двома конкретними інститутами представницьких владних структур – Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України (рис. 3.1-3.2).

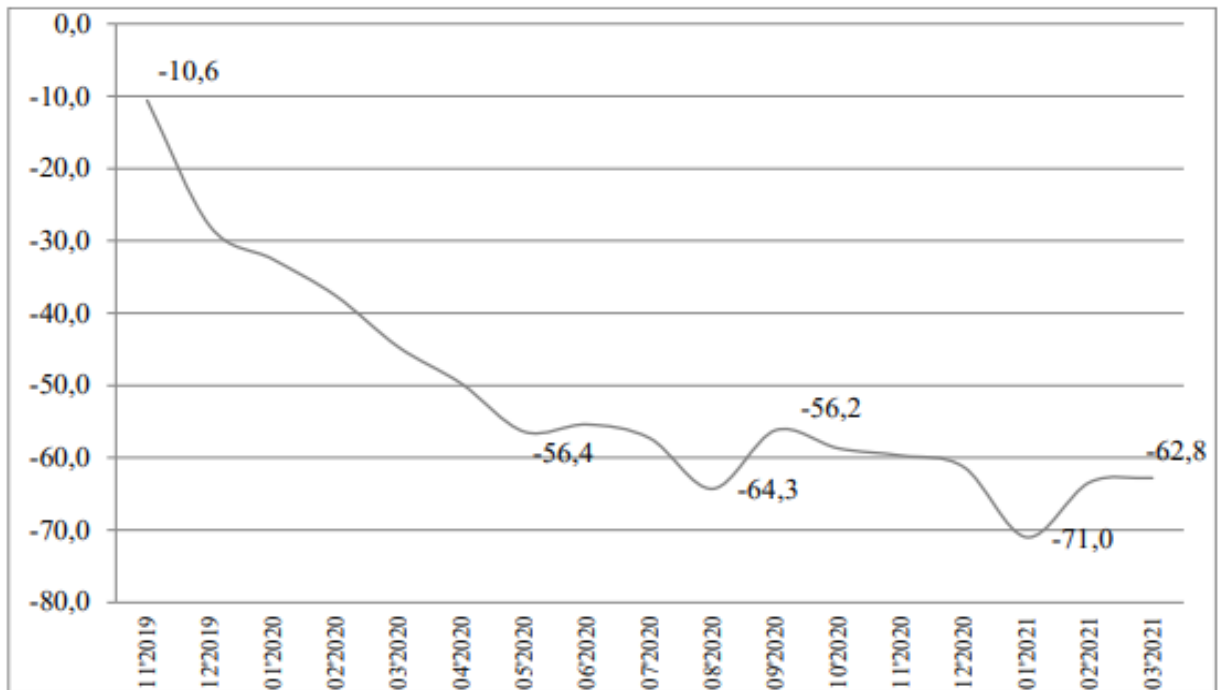

Рис. 3.1. Динаміка рівня (балансу) довіри до Верховної Ради України IX скликання у 2019–2021 рр., %

Примітка. Побудовано автором на основі джерел [1]

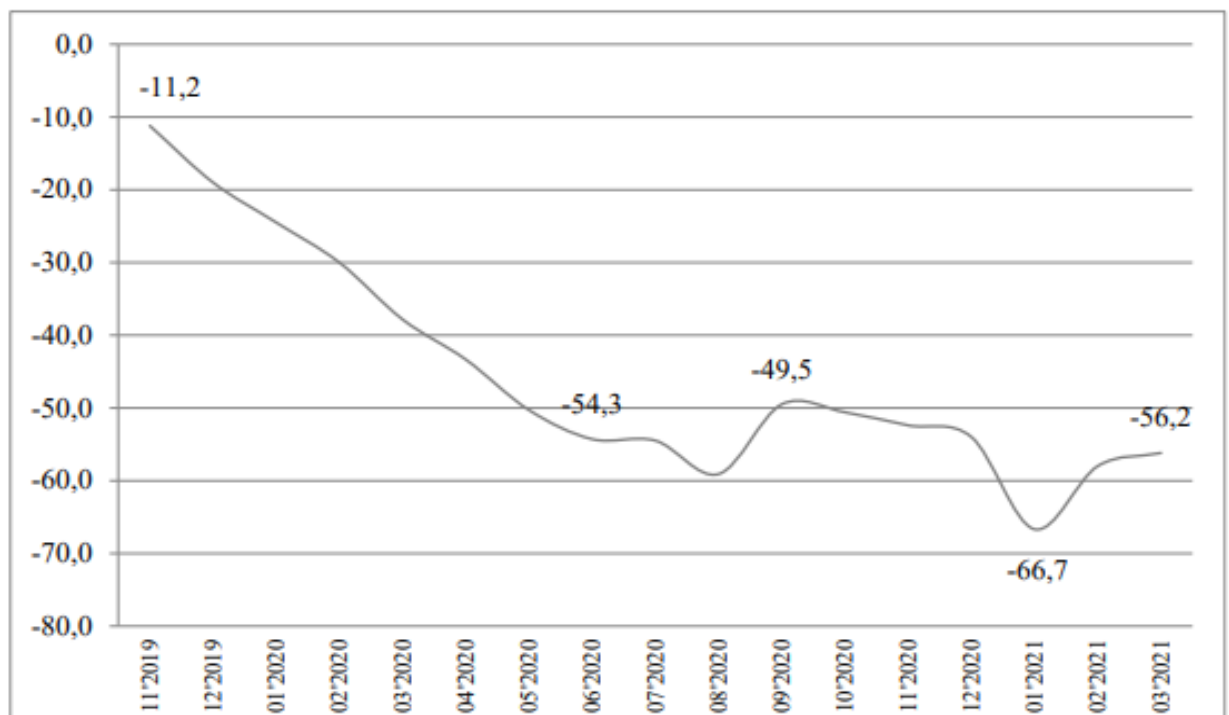

Рис. 3.2. Динаміка рівня (балансу) довіри до Кабінету Міністрів України у 2019–2021 рр., %

Примітка. Побудовано автором на основі джерел [1]

Аналіз динаміки рівня (балансу) довіри до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України представлений на рисунку 3.3.

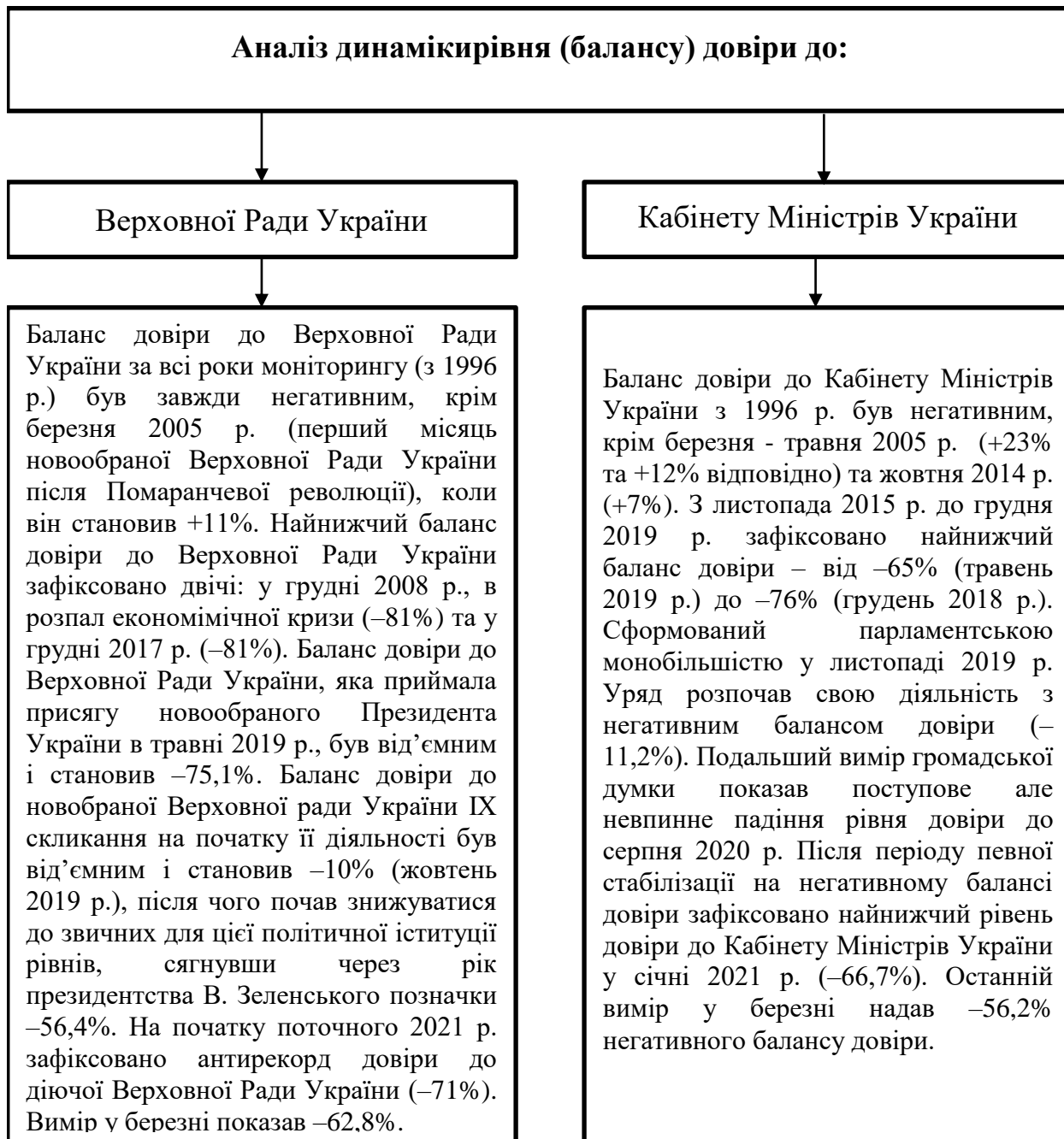

Рис. 3.3. Аналіз динаміки рівня (балансу) довіри до Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України

Примітка. Побудовано автором на основі джерел [1]

Аналізуючи отримані результати, необхідно наголосити на низькому рівні не тільки довіри, а й ознайомленості, поінформованості населення щодо діяльності українських політиків. Дані останніх опитувань, як і всіх попередніх протягом останніх років, свідчать про незначну чисельність акторів у політичному полі України, або про викорінення того, що можна

назвати «відкритою конкурентною політикою». Такий стан справ свідчить про байдужість населення до роботи депутатів та вищих чиновників або про загальну індиферентність українців до того, що охоплюється словом «політика». «Політика» втратила свій публічний характер, стала предметом прихованого лобізму та неформальних рішень. Придушення відкритої партійної діяльності, монополія на доступ до ЗМІ, маніпуляції на виборах призвели до того, що в публічному просторі практично немає фігур, які мають значну і стійку довіру. Деякою увагою користуються лише ті, кому забезпечено політичну підтримку, рекламу та постійний інформаційний супровід. Але навіть у цьому випадку в суспільній свідомості як діюча і самостійна фігура залишається наразі лише президент.

Незважаючи на відмінність методик та техніки опитувань, в Україні простежується загальний тренд: зниження довіри до провідних політиків та чиновників. Про наростання соціальної напруги та дифузного невдоволення свідчать також і послідовне, стійке зниження позитивних оцінок про стан справ у країні, загальне відчуття задоволеності чи незадоволеності поточними процесами в країні. Баланс сприйняття поточних подій змінюється у негативний бік.

Слід зазначити, що в Україні громадяни відзначають різницю між довірою до політичних інститутів та довірою до державної адміністрації та послуг, які вона надає (особливо на рівні місцевого самоврядування), але у дослідженнях фіксується, що згодом покращення якості управління на локальному, місцевому рівні сприяє зміцненню загального рівня довіри до уряду загалом [6]. Крім того, високий рівень довіри до однієї державної установи, як правило, поширюється на інші установи, органи влади. Визнано, що на довіру до уряду сильно впливають демографічні та політико-культурні фактори. Для відновлення довіри до державних інститутів необхідно зосередити увагу як на ставленні людей до державної політики, так і та на реальних результатах державної політики. У той час, як зміст та ефективність державної політики, а також якість державних послуг є основним критерієм,

на основі якого формується думка про уряд, процес, за допомогою якого розробляється і здійснюється політика також відіграє все більшу роль в оцінці суспільством ефективності уряду [6].

Нинішнє просування концепції «відкритого уряду» та ще більш амбітної – «відкритої держави» є позитивними ознаками того, що чинний політичний курс уряду України спрямований на підтримку діалогу з громадянами, навіть якщо в деяких випадках ця відкритість розкриває факти, здатні похитнути громадську довіру. У даному контексті слід зазначити, що в Україні розвиток цифрових комунікацій вплинув на зниження довіри до уряду [13]. На відміну від газет ці джерела надають більш інтуїтивну та менш вимогливу до адресата інформацію, громадяни почали знати «надто багато», щоб продовжувати довіряти політикам та органам влади. Розширення меж інформаційного поля та можливостей порівняння роботи органів влади підняло планку очікувань населення від роботи чиновників, що сприяло зниженню довіри. Розвиток інтернету мав надати ще більший вплив на довіру до органів влади в Україні. Інтернет не лише приніс демократію в інформаційну сферу, а й забезпечив небачений раніше рівень прозорості та гласності. Інтернет-простір наповнений величезною кількістю інформації про роботу органів влади, поширення якої порівняно слабо піддається контролю та цензурі. У сукупності зі схильністю користувачів до сприйняття критичної та негативної інформації це зробило узагальнений образ влади в Україні менш надійним. Органи влади опинилися під пильним контролем громадськості, тепер навіть незначні факти девіантної поведінки державних агентів можуть призвести до критичної розтрата довіри громадян до них [17].

У свою чергу, органи влади ряду країн ухвалюють рішення, спрямовані на підвищення відкритості держави для населення, зробивши бюрократичні операції, процеси та результати роботи органів влади доступними для всіх користувачів Інтернету. Це, зокрема, спричинило публікацію великого обсягу статистичної інформації, трансляцію із залів судових засідань та доступ до декларацій чиновників. Дані ініціативи засновані на передбачуваному зв'язку

між інституційною відкритістю (транспарентністю) та публічною довірою. Прагнення до транспарентності було покликане зробити громадян більш поінформованими, залученими та здатними краще розуміти, як працює держава.

Проаналізувавши результати політики транспарентності вчені дійшли висновку, що політика транспарентності в Україні привела до невзаємної форми відкритості, яка заплутує більше, ніж відкриває [18]. У програмах транспарентності відповідальність органів влади обмежена «вивантаженням» якомога більшої кількості даних, які в теорії населення може використовувати як сировину для аналізу та прийняття вірних рішень. Однак відкриті дані в більшості випадків є просто набором фактів, які становлять інтерес хіба що для невеликої групи професіоналів у відповідній сфері, а самі програми не враховують обмежень у пізнавальних можливостях пересічних громадян і розглядають їх як мовчазних споживачів. Ігноруючи аспект розуміння та комунікативну основу довіри, відкритість стала самоціллю, що не призвела до суттєвого покращення розуміння громадянами роботи органів влади та, схоже, не сприяла формуванню довіри до органів влади. Ці недоліки політики відкритих даних виявились у публічних комунікаціях у період пандемії COVID-19, що обернулося невисоким рівнем довіри до офіційних повідомлень та відсутністю залучення населення [21].

В кращому разі відкриті дані сьогодні дозволять судити про компетентність органів влади, але вони практично нічого не можуть сказати про те, в чому полягають інтереси державних агентів.

Вчені відзначають важливу характеристику інформаційного суспільства, що вплинула на довіру в Україні та світі. Йдеться про зростання рефлексивності, розвиток інформаційно-комунікативних технологій, загальне підвищення відкритості та тенденції в освіті трансформували суспільну свідомість, яка стала більш критичною стосовно влади, запити громадян зросли, вони тепер менше вірять порожнім обіцянкам та частіше усвідомлюють невідповідність своїх інтересів з інтересами державних

агентів. Передбачуване зниження довіри до органів влади в інформаційному суспільстві може бути просто зниженням схильності до довіри без попереднього обмірковування та оцінки надійності.

Як бачимо з дослідження, підрив довіри між владою та громадянами має дуже важкі негативні наслідки, які безпосередньо позначаються на економіці країни. Крім збільшення політичних ризиків це призводить і до загального зниження довіри в суспільстві – громадяни, які не довіряють своєму уряду, менш схильні довіряти і один одному, а зниження загального рівня довіри в суспільстві має прямий негативний ефект на розвиток держави. Саме тому інститутам публічного управління в усіх галузях державної політики важлива громадська довіра, адже низький рівень довіри пов'язаний із опором навіть позитивним ініціативам влади.

3.2. Перспективи використання європейського досвіду щодо зміцнення довіри між громадянами та представницькими органами влади

Без довіри до влади у сучасному світі вибудувати процвітаючу економіку важко. Саме довіра забезпечує залучення інвестицій у країну чи регіон формує економічну соціальну стабільність суспільства, підвищує культуру ведення бізнесу та його соціальну відповідальність, забезпечує зворотний зв'язок із населенням. Але за період незалежності нашої держави культура довіри до влади так і не склалася, бо довіра неодноразово підривалася самою державою. Саме тому пошук шляхів щодо зміцнення довіри між громадянами та представницькими органами влади в Україні є вкрай актуальним завданням.

Якщо зосередитися на державному рівні, то для формування довірчих відносин до всієї системи державних інститутів в Україні слід проводити цілеспрямовану роботу не лише у сфері підвищення ефективності політичних

та економічних показників, а й у сфері комунікацій влади з цільовою громадськістю.

Для початку, щоб зміцнити рівень довіри в Україні необхідно вирішити три основні завдання.

По-перше, слід організувати проведення планомірної роботи зі створення інформаційного поля, в якому інформація про діяльність представницьких органів влади поширюватиметься, сортуватиметься та трансформуватиметься для отримання населенням знання про діяльність різних органів влади та формування свого ставлення до них на підставі здобутого знання; створення підстав для довіри. При цьому слід пам'ятати, що інформація має ґрунтуватися на принципах чесності, сумлінності і відкритості.

По-друге, необхідно створити умови для формування та роботи зовнішнього експертного середовища, здатного давати неупереджені та/або професійні оцінки діям влади, не переслідуючи власної вигоди.

По-третє, загальновідомо, що інформаційне поле формується під дією різних сил, включаючи й ті, які зловмисно підривають довіру до влади та у гіршому разі розв'язують інформаційну війну. Влада не повинна ігнорувати ці сили, оскільки їх недооцінка так само небезпечна, як і перебільшення реального рівня ризику.

Для вирішення першого завдання щодо формування інформаційного поля про діяльність вищих посадових осіб державні структури можуть вдатися до використання актуальних інструментів інфлюєнс-маркетингу (від англ. «influence» - вплив), або, як його ще називають, маркетингу впливу та рекомендаційного маркетингу, які вже набули широкого поширення у комерційній сфері та довели свою багаторазову ефективність у порівнянні з традиційними каналами комунікації. Тобто для формування високого рівня довіри органам влади корисно знати результати ще одного рейтингу довіри, який вимірюють багато дослідницьких компаній для комерційної сфери.

Так, завдяки багаторічним дослідженням щорічно підтверджується ефективність інструментів інфлюєнс-маркетингу, заснованого на тому, що від 75% до 92% людей більшою мірою довіряють своєму ближньому колу з-поміж сусідів, колег, друзів, родичів. Інфлюєнс-маркетинг дозволяє сформувати групи впливу, референтні групи, які стануть джерелом інформації та яким довіряють більше, ніж офіційним ЗМІ. Таким чином, довірчий контент, що розповсюджується ближнім оточенням, для людини є більш переконливим і більше заслуговує на довіру, ніж реклама. З цієї точки зору соціальні мережі, які перетворюють комунікацію з ієрархічної на мережеву, забезпечують інтерактивність та можливість зворотного зв'язку, можуть ефективно використовуватися для трансляції ідей, програм, нових проєктів та починань, що походять від органів представницької влади.

Отже, органам представницької влади доцільно розширити перелік використовуваних каналів комунікацій з цільовою громадськістю, вийти за межі офіційних ЗМІ та верифікованих («верифікація» від лат. *verum* «істинний» і *facere* «робити» - підтвердження особи) облікових записів вищих посадових осіб, додатково залучати осіб у соцмережах, здатних інформувати своє ближнє оточення про діяльність органів представницької влади за принципами чесності, сумлінності, відкритості.

Для вирішення другого завдання (створення зовнішнього експертного середовища) необхідне залучення та формування широкого кола лідерів думок державного, регіонального та міського рівнів, підтримання необхідного рівня етики та культури спілкування в інформаційному середовищі для них. Завдання лідерів думок – формування довірчого експертного контенту, заснованого на фактах, підтверджених результатах досліджень, наявності спеціального досвіду в конкретній галузі, вмінні об'єктивно і неупереджено розглянути питання з різних точок зору, висловлювати аргументовану думку щодо цього питання.

Вирішенням третього завдання, як правило, займається PR-служба органу державної влади. Проте, як свідчить практика, в повному обсязі PR-

служби підготовлені у сфері антикризового PR. Очевидно, що PR-службам необхідно заздалегідь бути готовими до інформаційних атак, додаючи до комунікаційної стратегії план кризових комунікацій. Те, що в сучасному світі давно і успішно реалізується великими комерційними компаніями для зміцнення свого іміджу та страхування репутаційних ризиків, органам державної влади лише належить освоїти.

Узагальнюючи перелічені завдання, можна резюмувати, що для формування високого рівня довіри перед неродом вищими посадовими особами має бути поставлена мета з розробки та реалізації власної комунікаційної стратегії, яка сформує позитивне та об'єктивне ставлення населення до рішень та дій органів представницької влади.

Вдосконалення надання державних послуг з погляду доступності та оперативності відіграє важливу роль у зміцненні довіри до українського уряду: якість обслуговування, задоволеність громадян та суспільна і довіра тісно пов'язані між собою. Найкраще розуміння потреб, досвіду та переваг громадян дозволяє, часто з невеликими додатковими витратами, надавати послуги цілеспрямованіше, у тому числі соціальним групам населення з дефіцитарними потребами.

Підтримка суспільством процесу законотворчості, зусилля щодо підвищення відкритості державних інститутів та бюджетного процесу, а також зрозумілість надання державних послуг є сигналом про намір органів державного управління інвестувати у довіру, підвищуючи при цьому якість прийнятих державних рішень.

Розвиток інформаційних технологій та поява нових форм комунікативного впливу мали вплинути на прозорість державних організацій та інститутів в Україні. Умови відкритості та прозорості політичного життя сприяють довірі, на основі європейського досвіду було визначено, що уряд «з відкритою завісою» має набагато більше шансів здобути довіру громадян. Зростання кількості інформації про роботу органів влади і небачений раніше рівень відкритості мають сприяти зростанню довірчих відносин, проте ці

зміни також можуть і негативно вплинути на оцінку населенням надійності органів влади, як показала ситуація в Україні.

Практика відкритого уряду у країнах ЄС, що зміцнює довіру суспільства до органів державного управління – це прозорість процесу розробки державної політики, що полегшує участь усіх заінтересованих сторін. Залучення суспільства до політичного процесу (інклюзивність) приводить до підвищення активності громадян, підвищує підзвітність та заохочує суспільні дискусії, що ведуть до широкого консенсусу на підтримку урядових ініціатив. На думку дослідників, це можна назвати «процесуальною справедливістю», яка характеризується можливістю відстоювати інтереси кожного громадянина, коли «голос» цінується учасниками дискусії, навіть якщо вони не погоджуються з результатом. Інклюзивність дає громадськості можливість впливати на зміст результатів політики, що можна назвати функціональною цінністю участі громадян. Такий вплив часто призводить до кращих політичних рішень та державного ціле покладання і планування, тим самим підвищуючи задоволеність і, зрештою, довіру до уряду. Активне залучення громадян до обговорення, прийняття рішень дозволяє значно знизити політичні ризики та витрати [22].

Участь громадськості заслуговує на визнання як стратегічно важливого важеля управління, оскільки воно може бути інтегроване у процес державного управління протягом усього політичного життєвого циклу, включаючи розробку, реалізацію, моніторинг та зворотний зв'язок. Важливо відзначити, що багато питань державної політики, особливо ті, що ґрунтуються на відкритих даних уряду та їх використання (наприклад, питання охорони навколишнього середовища, охорони здоров'я та громадської безпеки), не можуть бути вирішені без активної участі інститутів громадянського суспільства. Тому участь громадськості не просто бажана – це умова ефективного управління в країні [22]. Зазначимо, що за результатами останніх досліджень, кожен третій із респондентів висловив бажання спільно з владою вирішувати соціальні проблеми, а кожен другий

хотів би підтримати заходи, що проводяться органами влади. Подібний розподіл відповідей демонструє потенціал участі населення України, прояв його активної суб'єктної позиції в організаційній сфері. Але слід відзначити, що відзначити, що цієї думки більшою мірою дотримується населення, яке має рівень освіти вище за середній, демонструючи глибину розуміння проблем країни та необхідність об'єднання зусиль як основного ресурсу їхнього вирішення.

Також на даному етапі розвитку нашої країни можна виділити ще такі основні напрями підвищення довіри населення до представницьких органів влади: стабілізація правового регулювання соціально-економічних процесів у суспільстві; робота над «відкритістю діяльності влади»; вирішення «кадрових питань»; робота над підвищенням довіри до конкретних політиків та осіб, які займають державні посади тощо. Для підвищення довіри населення, на наш погляд, необхідно застосувати досвід корпоративного управління з бізнес-середовища, де управління передбачає не здійснення владних повноважень, а дії, спрямовані на розвиток працівниками власних умінь та здібностей, вияв про них турботи, створення умов для спрямування їхньої енергії задля досягнення спільної мети. У межах державного управління спільна мета органів влади та громадян країни – соціально-політичний та економічний розвиток усіх сфер життя суспільства та держави в цілому.

Висновок до розділу 3

За більш як тридцять років економічних реформ довіра населення до влади в Україні так і не була сформована. Відновити довіру можна лише шляхом виконання поставлених цілей і обіцянок: поки що багато рішень, які існували останні кілька років у вигляді указів президента, не були досягнуті, а причини відсутності результату масово не обговорюються.

Аналізуючи отримані результати, необхідно наголосити на низькому рівні не тільки довіри, а й ознайомленості, поінформованості населення щодо

діяльності українських політиків. Такий стан справ свідчить про байдужість населення до роботи депутатів та вищих чиновників або про загальну індиферентність українців до того, що охоплюється словом «політика». Про наростання соціальної напруги та дифузного невдоволення свідчать послідовне, стійке зниження позитивних оцінок про стан справ у країні, загальне відчуття задоволеності чи незадоволеності поточними процесами в країні.

Визнано, що на довіру до уряду сильно впливають демографічні та політико-культурні фактори. У той час, як зміст та ефективність державної політики, а також якість державних послуг є основним критерієм, на основі якого формується думка про уряд, процес, за допомогою якого розробляється і здійснюється політика також відіграє все більшу роль в оцінці суспільством ефективності уряду.

Також слід зазначити, що в Україні розвиток цифрових комунікацій вплинув на зниження довіри до уряду. Органи влади опинилися під пильним контролем громадськості, тепер навіть незначні факти девіантної поведінки державних агентів можуть призвести до критичної розтрата довіри громадян до них.

Щоб зміцнити рівень довіри в Україні необхідно вирішити три основні завдання. По-перше, слід організувати проведення планомірної роботи зі створення інформаційного поля, в якому інформація про діяльність представницьких органів влади поширюватиметься, сортуватиметься та трансформуватиметься для отримання населенням знання про діяльність різних органів влади та формування свого ставлення до них на підставі здобутого знання. По-друге, необхідно створити умови для формування та роботи зовнішнього експертного середовища, здатного давати неупереджені та/або професійні оцінки діям влади, не переслідуючи власної вигоди. По-третє, загальновідомо, що інформаційне поле формується під дією різних сил, включаючи й ті, які зловмисно підривають довіру до влади та у гіршому разі розв'язують інформаційну війну.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі сформовано ряд теоретичних, методичних і практичних положень щодо підвищення рівня якості діяльності до представницьких органів влади. Основні результати дослідження знайшли відображення у висновках і пропозиціях в контексті визначених у роботі мети і завдань.

1. Виявлено, що складність вивчення феномена довіри полягає в багатоаспектності її проявів та в тісному взаємозв'язку із соціальними об'єктами. Крім того, феномен довіри, виходячи з існуючих традицій в інтерпретації та розумінні його сутності (підходи різних наукових шкіл), здійснює своє повноцінне функціонування одночасно у кількох сферах наукових знань (соціальна психологія, соціологія, політологія, культурологія, соціально-економічні та управлінські науки). У соціально-політичній науковій літературі довіра визначається як впевненість у чийсь сумлінності, щирості, у правильності чогось і заснованому на основі цього ставленні до когось чи чогось. Крім цього, обов'язково необхідне знання, оскільки ставлення до когось чи чогось формується тільки на підставі знання, тобто будь-яким способом отриманої і упорядкованої інформації. А весь процес формування довіри будується на комунікаціях з цільовою громадськістю, внаслідок яких поетапно формується знання, складається відношення та нарешті виникає довіра. Політична довіра формується внаслідок тривалого процесу, основу якого становлять щирість, сумлінність та чесність представника влади.

2. У процесі аналізу зарубіжної наукової літератури встановлено, що для виміру політичної довіри в умовах сучасної демократії Оксфордський довідник із соціальної та політичної довіри пропонує методіку, яка отримала широке визнання та поширення. У рамках концепції вимір стратегічної політичної довіри зводиться до обґрунтування факторів, які характеризують довірче ставлення громадян до політичних інституцій, а також до

інтерв'ювання респондентів для виявлення причин недовіри чи чинників моральної довіри. Факторний аналіз як метод виміру політичної довіри демонструє, що громадяни, керуючи своїми очікуваннями та роблячи ставку на стабільність, можуть слідувати логіці раціонального опортунізму, вони здатні довгий час обнадіювати себе та оточуючих очікуваннями на позитивні зміни та вірою в абстрактні ідеали політичної культури, однак така пасивна довіра швидше демонструє слабкість влади під час вирішення політичних завдань. Демократія, заснована на політичній участі та наявності опозиції, вимагає від громадян активних проявів довіри у формі реальних дій, спрямованих на реалізацію своїх очікувань. Вимірювання рівня деліберативних аспектів довіри може сприяти більш точним уявленням про якість сучасної демократії.

3. Визначено ключові характеристики, що впливають на довіру громадян до політичних інституцій, порівняно тенденції рівня довіри до політичних інституцій в Європейському Союзі в контексті різних представницьких органів, які діють у європейських країнах з високим або низьким рівнем довіри. Встановлено, що в останні роки багато європейських громадян втратили довіру до владних інститутів ЄС. Рівень довіри до інституцій ЄС характеризувався значним зниженням після європейської боргової кризи 2009 року. Однак найважливіший предиктор довіри до ЄС не притаманний самому ЄС. Через відсутність фактичних знань про ЄС громадяни екстраполюють довіру до національних інститутів як довіру до ЄС, а довіра до ЄС знаходиться під сильним впливом довіри до національних інститутів. Найвищий рівень довіри законодавчій (представницькій) гілці державної влади найчастіше висловлюють громадяни країн Північної та Центральної Європи. Середній індекс довіри до національних парламентів у Норвегії, Швейцарії, Фінляндії, Данії та Швеції за 2002-2019 роки є найвищим від 5,9 до 6,4 (за 10-бальною шкалою). Польща, Хорватія та Болгарія належать до групи країн із негативним індексом довіри до національного парламенту. Рейтинг довіри до політиків

узгоджується з рейтингом довіри до політичних партій загалом. В аналізі довіри до політичних партій, для європейських країн характерна ситуація, коли більшість громадян висловлює різний ступінь недовіри до своїх країн. Аутсайтери за рівнем довіри до політичних партій також виділяються у Східній та Південній Європі: Латвія (1,6), Болгарія (1,9), Хорватія (2,1); лідерами є переважно держави Північної та Центральної Європи – Данія (5,4), Нідерланди (5,1), Норвегія (5,0). Середня довіра до Європарламенту хоч і невелика порівняно з довірою до інших інституцій – 4,4 за 10-бальною шкалою, але суттєвих відмінностей у показниках по країнах немає. При розгляді індексу довіри до Європейського парламенту та ООН в динаміці можна відзначити, що кількість країн з негативною динамікою майже вдвічі перевищує кількість країн з позитивною. З точки зору інституційного підходу цей факт виглядає як непередбачене погіршення якості «зразкових» політичних інститутів.

4. Встановлено, що чинники, що впливають на рівень політичної довіри в країні, включають: політичну та ідеологічну дистанцію між громадянами та державними посадовими особами, поляризацію суспільства, підготовку і участь ЗМІ у взаємодії влади і суспільства, інституційну діяльність, культурні чинники, корупцію, посткомуністичну історію країни, державні фінансові умови, нерівність доходів, податково-бюджетні умови, безробіття, державну ідеологію та соціальний капітал. Ці фактори можуть формувати довіру або недовіру громадян до різних політичних інституцій, таких як уряд, парламент, політичні партії та окремі політики. Розуміння цих факторів має вирішальне значення для представницьких органів влади та виборних посадових осіб, щоб вирішити проблему зниження політичної довіри та підвищити легітимність та стійкість демократичного режиму.

5. Проаналізовано, що на рівень довіри населення України органам державної влади впливають соціокультурні умови життя суспільства, ефективність діяльності структур державного управління, інформаційний вплив ЗМІ на аудиторію та ефективність взаємодії з ними органів державної

влади. За більш як тридцять років економічних реформ довіра населення до влади в Україні так і не була сформована. При цьому необхідно наголосити на низькому рівні не тільки довіри, а й ознайомленості, поінформованості населення щодо діяльності українських політиків. В Україні простежується наступний загальний тренд: зниження довіри до провідних політиків та чиновників та наростання соціальної напруги та дифузного невдоволення, про що свідчить послідовне, стійке зниження позитивних оцінок про стан справ у країні, загальне відчуття задоволеності чи незадоволеності поточними процесами в країні. Баланс сприйняття поточних подій змінюється у негативний бік.

6. Встановлено, що за умов розвитку інформаційного суспільства, обґрунтована довіра до органів влади та державних агентів доступна лише невеликій групі експертів політичного поля. Це не є соціальною патологією і засноване на природі державного устрою та пізнавальних обмеженнях людини в умовах складності сучасного динамічного суспільства. Діагностоване і деклароване багатьма дослідниками зниження довіри до органів влади у цифрову епоху є лише зниженням використання сліпої віри як механізму подолання невизначеності і може бути обґрунтовано підвищенням інституційної відкритості, критичності та рефлексивності сучасного громадянського суспільства. Для того, щоб зростання транспарентності державного управління в Україні супроводжувалося зростанням довіри до органів влади, воно має підсилюватись рівноправною діалоговою взаємодією та зростанням ролі громадян у політичній діяльності держави.

7. Щоб зміцнити рівень довіри в Україні необхідно вирішити три основні завдання. По-перше, слід організувати проведення планомірної роботи зі створення інформаційного поля, в якому інформація про діяльність представницьких органів влади поширюватиметься, сортуватиметься та трансформуватиметься для отримання населенням знання про діяльність різних органів влади та формування свого ставлення до них на підставі

здобутого знання; створення підстав для довіри. По-друге, необхідно створити умови для формування та роботи зовнішнього експертного середовища, здатного давати неупереджені та/або професійні оцінки діям влади, не переслідуючи власної вигоди. По-третє, загальновідомо, що інформаційне поле формується під дією різних сил, включаючи й ті, які зловмисно підривають довіру до влади та у гіршому разі розв'язують інформаційну війну. Влада не повинна ігнорувати ці сили, оскільки їх недооцінка так само небезпечна, як і перебільшення реального рівня ризику. Також на даному етапі розвитку нашої країни можна виділити ще такі основні напрями підвищення довіри населення до представницьких органів влади: стабілізація правового регулювання соціально-економічних процесів у суспільстві; робота над «відкритістю діяльності влади»; вирішення «кадрових питань»; робота над підвищенням довіри до конкретних політиків та осіб, які займають державні посади тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Балакірева О. М., Дмитрук Д. А. Динаміка рівня довіри до органів влади та соціальних інституцій. *Ukr. socium*, 2021, 1(76): 102-113. <https://doi.org/10.15407/socium2021.01.102>
2. Баланс довіри/недовіри до соціальних інституцій. Фонд «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва». URL: <https://dif.org.ua/article/balans-dovirinedoviri-do-sotsialnikh-institutsiy>.
3. Бандура І.С. Інструменти та моделі державної соціальної політики різних країн. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 13. С. 94–98.
4. Білошицький С. Криза довіри громадськості до представників політичних інститутів. *Політичний менеджмент*. 2009. №2. С.56-66.
5. Волянська О. В. Тенденції трансформації довіри до соціальних інститутів. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого*. № 2 (12) 2012. С. 322-328.
6. Волянська О.В. Довіра до публічної влади та чинники, що її зумовлюють в надзвичайних ситуаціях. *FIL* 2020. № 2. С. 167-180.
7. Гірман О.С. Соціальний капітал як чинник управління регіональним розвитком. URL: <https://nuczu.edu.ua/images/topmenu/science/spetsializovani-vchenirady/girman.pdf>.
8. Головаха Е. Введення: довіра у суспільстві та суспільство без довіри / за ред. Є. Головахи, М. Костенко, С. Макеева. К. : Інститут соціології НАН України, 2014. С. 7–13.
9. Динаміка сприйняття напрямку справ в Україні та довіри до окремих інституцій між травнем 2022 року та жовтнем 2023 року. КМІС. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1321&page=1>
10. Довіра до інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян України (липень-серпень 2021 р.). Центр Разумкова. 10 серпня

2021. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/dovira-doinstitutiv-suspilstva-ta-politykiv-elektoralni-oriientsii-gromadian-ukrainy>

- 11.Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. Ю. Сурмін та ін. ; за ред. Ю. Ковбасюка та ін. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
- 12.Князева О.В. Відображення феномена довіри/недовіри у повсякденному свідомості. Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. 2008. Вип. 6 (12). С. 399.
- 13.Князева О.В. Довіра в дискурсі державного управління. Державне будівництво. 2020. № 1.
- 14.Кокорська О. І. Проблема довіри в контексті політичної культури сучасного українського суспільства. Розвиток демократії в Україні : матеріали міжнар. наук. конф. (Київ, 29 вересня - 1 жовтня 2000 р.). К. : Центр освітніх ініціатив, 2001. С. 540-548.
- 15.Кузіна І. Чинники довіри політичним інститутам: теоретичні підходи та індикатори. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2014. Вип. 32. С. 70–75.
- 16.Кучабський О., Погорелий С. Довіра до органів публічної влади як ключовий фактор ефективності системи державного управління. Публічне управління: теорія та практика. 2013. № 1 (13). URL: <http://kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2013-1/doc/2/07.pdf>.
- 17.Липов В.В. Довіра: від ціннісних засад до конкретних інституціональних форм та функцій. Формування та трансформація. URL: <http://www.repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/>.
- 18.Мартинюк І., Соболева Н. Формування довіри як передумова інтеграції суспільства: довірчі відносини в сучасному українському соціумі. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Київ, 2016. С. 151–164.

19. Мороз В.М. Довіра до органів державної влади як основа ефективного державного управління: теоретичний аспект. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50591659.pdf>.
20. Новаченко Т. В. Концепт довіри як основа легітимності державної влади. Інвестиції: практика та досвід. № 10. 2013. С. 159-163.
21. Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (лютий 2020 р.). URL: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnostivlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-liutyi2020r>
22. Палагнюк Ю.В. Соціальна довіра до органів публічної влади як фактор розвитку громадянського суспільства. Public Administration and Regional Development. 2021, № 3. С. 699-725. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journa>.
23. Паращевин М., Соболева Н., Стеценко Т. Довіра як соціальний ресурс / под ред. Е. Головахи, Н. Костенко, С. Макеева. К. : Інститут соціології НАН України, 2014. С. 13–20.
24. Пархоменко-Куцевіл О. Формування національної ідеї як основа запобігання розвитку корупції в українському суспільстві. Демократичне врядування. 2018. Вип. 21. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnyk21/fail/ParhomenkoKutsevil.pdf.
25. Перепелиця Н.О. Довіра як чинник політичного розвитку: погляд Френсіса Фукуями. Політикус. 2019. № 2. С. 11-16. 65. Петровський П.М. Гуманітарна парадигма в системі державного управління: монографія. 2008.
26. Петровський П.М., Радченко О.О. Теоретико-методологічні основи забезпечення легітимності публічної влади в сучасних умовах України // Ефективність державного управління. 2019. Вип. 59. URL: <http://edu.lvivacademy.com/article/view/178414>.

27. Погорелий С. С. Довіра до державної влади як категорія політичного управління. Державне будівництво. 2010. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2010_1_40
28. Політологічний енциклопедичний словник / редкол. : Ю. С. Шемшученко та ін. 2-е вид., доп. і перероб. Київ : Генеза, 2004. 736 с.
29. Посилення демократії та довіри на місцевому рівні в Україні. URL: [https://www.coe.int/uk/web/kyiv/strengthening-democracy-and-building-trust-at-local-level-inukraine#{"56382257"}:\[0\]](https://www.coe.int/uk/web/kyiv/strengthening-democracy-and-building-trust-at-local-level-inukraine#{)
30. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні: аналіт. доповідь / В. М. Яблонський, О. М. Балакірева, Т. В. Бондар та ін.; за заг. ред. О. А. Корнієвського. Київ: НІСД, 2017. 56 с.
31. Пятківський Р. О. Недовіра громадян до публічних службовців в Україні: історичні передумови та етичні шляхи усунення. Ефективність державного управління. 2019. № 1 (58). С. 157–169.
32. Ріст довіри до парламенту: тенденція чи тимчасове явище? Результати соціологічного опитування. Лабораторія законодавчих ініціатив, 2010. URL: http://parlament.org.ua/upload/docs/Soc_sept2010.pdf
33. Сичова А. Феномен політичної довіри крізь призму концепції легітимності. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія, Соціологія, Філософія. 2010. Вип. 14. С. 53–55.
34. Славко Т. О. Політична довіра у багатоскладовому політичному просторі. Наукові праці. Політологія. 2012. № 185. С. 133–136.
35. Сорокіна Н., Серьогіна Т. Етизація публічної служби як чинник гуманізації суспільства: зарубіжний досвід. Державне управління та місцеве самоврядування. 2014. № 2. С. 246–258.
36. Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації. Дослідження проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 06 по 11 жовтня 2017 р. URL: <http://razumkov.org.ua/napryamki/sotsiolohichni-doslidzhennia/stavlennia-hromadian-ukrainy-do-suspilnykh-instytutiv-elektoralni-orientatsii-2>

37. Степаненко В. Громадянське суспільство: дискурси і практики. Київ: Ін-т соціології НАН України, 2015. 420с.
38. Суспільство недовіри. Соціологи фіксують загальне зниження довіри українців до влади. Результати соціологічного опитування. Лабораторія законодавчих ініціатив, 2011. URL: http://parlament.org.ua/upload/docs/Omnibus_2_2011.pdf.
39. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Київ, 2016. 550 с.
40. Чабанна М. Прозорість діяльності суб'єктів прийняття владних рішень в Україні: доступ громадськості до публічної інформації. Наукові записки НаУКМА. 2013. Т. 147. Політичні науки. С. 8–16.
41. Шайгородський Ю. Криза суспільної довіри: суперечність між очікуваннями та реальністю. Політичне поле України у ситуації суспільної кризи: влада, опозиція, політичні партії, громадські організації / за ред. О. Майбороди. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 264 с.
42. 2023 Edelman Trust Barometer. Edelman. URL: <https://www.edelman.com/trust/trust-barometer>
43. Almond G. A., Verba S. The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations. Sage, 1963. 574 p.
44. Anna Brosius, Erika J van Elsas, and Claes H de Vreese. Trust in the European Union: Effects of the information environment. 2018, No 20. doi: 10.1177/0267323118810843
45. Armingeon K, Ceka B. The loss of trust in the European Union during the great recession since 2007: The role of heuristics from the national political system. European Union Politics. 2014. 15(1). P. 82–107.
46. Bertsou E. Rethinking political distrust. European Political Science Review. 2019. Vol. 11. Is. 2. P. 213–230.
47. Boulianne S. Building Faith in Democracy: Deliberative Events, Political Trust and Efficacy. Political Studies. 2019. Vol. 67. Is. 1. P. 4–30.

48. Brosius A., Van Elsas E. J., De Vreese C. H. Bad News, Declining Trust? Effects of Exposure to Economic News on Trust in the European Union. *International Journal of Public Opinion Research*. 2020. Vol. 32. Is. 2. P. 223–242.
49. Ceron A, Memoli V. Trust in government and media slant: A cross-sectional analysis of media effects in twenty-seven European countries. *International Journal of Press/Politics*. 2015. 20(3). P. 339–359.
50. Cinar S. K., Kose T. Political Trust in Nonconsolidated Democracies: The Turkish Case in Comparative Perspective. *Political Science Quarterly*. 2020. Vol. 135. Is. 3. P. 467–497.
51. Citrin J., Stoker L. Political Trust in a Cynical Age. *Annual Review of Political Science*. 2018. Vol. 21. P. 49–70
52. Cook K.S., Hardin R., Levi M. *Cooperation without Thrust?* New York : Russell Sage Foundation. 2007. 272 p.
53. Edlund J., Lindh A. Institutional trust and welfare state support: On the role of trust in market institutions. *Journal of Public Policy*. 2013. Vol. 33. Is. 3. P. 295–317.
54. Fisher J., Van Heerde J., Tucker A. Does One Trust Judgement Fit All? Linking Theory and Empirics. *The British Journal of Politics & International Relations*. 2010. Vol. 12. P. 161–188.
55. Flinders M. Democracy and the Politics of Coronavirus: Trust, Blame and Understanding. *Parliamentary Affairs*. 2021. Vol. 74. Is. 2. P. 483–502.
56. Hartevelde E, van der Meer T, de Vries CE. In Europe we trust? Exploring three logics of trust in the European Union. *European Union Politics*. 2013. 14(4). P. 542–565.
57. Izha M., Knyazeva O., & Pakhomova T. The problem of institutional trust in Ukraine and Europe: a comparative analysis. *Three Seas Economic Journal*, 2020. 1(4). P. 54-66. <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2020-4-9>

58. Juan Carlos Martín, Concepción Román, Christian Stalin Viñán. Design of an indicator of confidence in the public authorities based on fuzzy logic. 2018. URL: <https://www.redalyc.org/journal/289/28958264018/html/>
59. Kirilenko V. P., Alekseev G. V. Measuring Political Trust in a Modern Democracy. *Administrative consulting*. 2021. 10. P. 22–34.
60. Kydd A. In America We (Used to) Trust: U. S. Hegemony and Global Cooperation. *Political Science Quarterly*. 2006. Vol. 120. Is. 4. P. 619–636.
61. Levi M., Stoker L. Political Trust and Trustworthiness. *Annual Review of Political Science*. 2000. Vol. 3. P. 475–507.
62. Maloy J.S. Two concepts of trust. *Journal of Politics*. 2009. Vol. 71, Iss. 2. p. 492–505.
63. Marien S., Hooghe M. Does political trust matter? An empirical investigation into the relation between political trust and support for law compliance. *European Journal of Political Research*. 2011. Vol. 50. P. 267–291.
64. Muñoz J. Political trust and multilevel government. In: Zmerli S, van der Meer T. (eds) *Handbook on Political Trust*. Cheltenham: Edward Elgar, 2017. P. 69–88.
65. Newton K., Zmerli S. Three forms of trust and their association. *European Political Science Review*. 2011. Vol. 3. Is. 2. P. 169–200.
66. Rose R., Wessels B. Money, Sex and Broken Promises: Politicians' Bad Behaviour Reduces Trust. *Parliamentary Affairs*. 2019. Vol. 72. Is. 3. P. 481–500.
67. Scherpenzeel A. C., Das M. "True" longitudinal and probability-based Internet panels: Evidence from the Netherlands. *Social and behavioral research and the internet: Advances in applied methods and research strategies* / Das M., Ester P., Kaczmirek L. (eds.). Boca Raton : Taylor & Francis. 2010. P. 77–104.
68. Sturgis P., Smith P. Assessing the Validity of Generalized Trust Questions: What Kind of Trust are we Measuring? *International Journal of Public Opinion Research*. 2010. Vol. 22. Is. 1. P. 74–92.

- 69.Sztompka P. New perspectives on trust: rev. essay. *American J. of Sociology*. Chicago, 2006. Vol. 112, n 3. P. 905-919.
- 70.Sztompka P. *Trust: A Sociological Theory*. Cambridge University Press. 2000. 228 p.
- 71.*Trust in Contemporary Society*. Boston; Leiden : Brill, 2019. 270 p.
- 72.Uslaner E. M. (ed.). *The Oxford Handbook of Social and Political Trust*. Oxford : Oxford University Press, 2018. 752 p.
- 73.Uslaner E. M. *The Moral Foundations of Trust*. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 298 p.
- 74.Van der Meer T., Hakhverdian A. Political trust as the evaluation of process and performance: A cross-national study of 42 European countries. *Political Studies*. 2017. 65(1). P. 81–102.
- 75.Verhaegen S., Hooghe M., Quintelier E. The effect of political trust and trust in European citizens on European identity. *European Political Science Review*. 2017. Vol. 9. Is. 2. P. 161–181.
- 76.Whiteley P. Does Citizenship Education Work? Evidence from a Decade of Citizenship Education in Secondary Schools in England. *Parliamentary Affairs*. 2014. Vol. 67. Is. 3. P. 513–535.
- 77.Wroe A., Allen N., Birch S. The role of political trust in conditioning perceptions of corruption. *European Political Science Review*. 2013. Vol. 5. Is. 2. P. 175–195.
- 78.Yap O. How political trust matters in emergent democracies: Evidence from East and Southeast Asia. *Journal of Public Policy*. 2019. Vol. 39. Is. 2. P. 295–328.
- 79.Zhang R. J., Liu J. H., Brown G., Gil de Zúñiga H. A Network Analysis of Global Trust Across 11 Democratic Countries. *International Journal of Public Opinion Research*. 2021. Vol. 33. Is. 1. P. 147–158.
- 80.Zmerli S., Newton K. Social trust and attitudes toward democracy. *Public Opinion Quarterly*. 2008. Vol. 72. P. 706–724.

ДОДАТКИ

Додаток А

Trust in country's parliament (ESS, mean)

	Round 1 (2002)	Round 2 (2004)	Round 3 (2006)	Round 4 (2008)	Round 5 (2010)	Round 6 (2012)	Round 7 (2014)	Round 8 (2016)	Round 9 (2018)	Index Country (mean)	Delta
Austria	5.1	4.8	4.9				4.7	5.0	5.4	5.0	0.4
Belgium	5.0	4.7	5.0	4.6	4.5	4.9	4.8	4.8	4.8	4.8	-0.2
Bulgaria			2.2	1.9	2.4	2.3			2.5	2.3	0.3
Switzerland	5.8	5.5	5.7	5.8	5.8	6.5	6.2	6.3	6.4	6.0	0.6
Cyprus			5.7	5.6	4.6	4.7			3.7	4.9	-0.8
Germany	4.5	4.2	4.1	4.7	4.3	6.0	5.1	5.3	5.1	4.8	0.6
Denmark	6.2	6.3	6.4	6.5	5.8	7.7	5.9			6.4	-0.3
Estonia		4.2	4.6	3.9	4.2	4.9	4.4	4.5	4.9	4.4	0.7
Spain	4.8	5.1	5.0	5.0	4.3	3.7	3.7	3.9		4.4	-0.9
Finland	5.8	6.0	6.0	6.0	5.4	7.0	5.6	5.7	5.9	5.9	0.1
France	4.5	4.3	4.3	4.5	4.2		3.9	4.1	4.1	4.2	-0.4
United Kingdom	4.7	4.3	4.2	4.3	4.1	5.6	4.3	4.7	4.2	4.5	-0.2
Hungary	5.0	3.6	3.4	2.6	4.2	4.7	3.9	4.5	4.6	4.1	-0.4
Ireland	4.4	4.7	4.8	3.8	3.7	5.2	3.8	4.5	4.6	4.4	0.2
Netherlands	5.2	4.7	5.3	5.6	5.4	6.1	5.2	5.6	5.9	5.4	0.7
Norway	5.7	5.4	5.7	5.8	6.0	7.2	6.7	6.8	6.8	6.2	1.1
Poland	3.5	2.4	2.7	3.0	3.4	3.7	2.8	3.4	3.8	3.2	0.3
Portugal	4.4	3.7	3.8	3.5	2.9	3.5	3.1	3.9		3.6	-0.5
RF			3.3	3.9	3.6	3.6	4.4	4.3	3.7	3.9	0.4
Sweden	5.9	5.4	5.6	5.7	6.3	6.3	6.2	5.9		5.9	0
Slovenia	4.0	4.1	4.2	4.4	3.0	3.3	4.4	3.3	3.6	3.8	-0.4
Slovakia		3.1	4.2	4.0	3.2	3.3				3.6	0.2
Ukraine		4.8	2.4	1.7	2.0	1.9				2.6	-2.9
Israel	4.7			3.8	3.7	5.6	4.1	4.1		4.3	-0.6
Czechia	3.6	3.2		3.3	3.3	4.1	4.0	4.3	4.2	3.7	0.6
Greece	4.8	4.7		3.6	2.0					3.8	-2.8
Crocia				3.0	2.3					2.7	-0.7
Lithuania					2.3		3.3	3.9		3.2	1.7
Turkey		6.3		5.9						6.1	-0.4
Iceland		5.9				5.8		5.1		5.6	-0.7
Luxemburg	5.7	5.8								5.8	0.1
Italy	4.8							3.2	4.3	4.1	-0.5
Mean (Round)	4.9	4.5	4.5	4.3	4.2	4.9	4.6	4.7	4.7	4.5	
St.def (Round)	0.8	1.0	1.2	1.3	1.2	1.6	1.0	0.9	1.1	1.1	
Upper limit of norm	5.6	5.5	5.6	5.6	5.3	6.4	5.7	5.7	5.8	5.6	
Lower limit of norm	4.1	3.5	3.3	3.0	3.0	3.3	3.6	3.8	3.6	3.4	

Trust in political parties (ESS, mean)

	Round 2 (2004)	Round 3 (2006)	Round 4 (2008)	Round 5 (2010)	Round 6 (2012)	Round 7 (2014)	Round 8 (2016)	Round 9 (2018)	Index Country (mean)	Delta
Austria	3.4	3.4				3.4	3.8	4.1	3.6	0.7
Belgium	4.3	4.4	4.0	3.9	4.2	4.1	4.0	4.3	4.1	0
Bulgaria		1.8	1.7	2.0	1.8			2.1	1.9	0.3
Switzerland	4.6	4.7	4.7	4.8	5.0	5.1	5.2	5.3	4.9	0.7
Cyprus		4.2	4.4	3.5	2.4			2.7	3.4	1.5
Germany	3.2	3.2	3.5	3.4	3.8	3.9	4.2	4.0	3.6	0.8
Denmark	5.6	5.7	5.7	5.2	5.3	5.1			5.4	-0.5
Estonia	3.1	3.5	3.2	3.4	3.2	3.4	3.6	3.8	3.4	0.7
Spain	3.7	3.5	3.2	2.7	1.9	2.2	2.4		2.8	-1.3
Finland	5.0	5.0	5.0	4.5	1.9	4.7	4.8	5.0	4.5	0
France	3.4	3.2	3.4	3.1		2.7	2.8	3.0	3.1	-0.4
United Kingdom	3.7	3.5	3.6	3.5	3.7	3.5	3.8	3.5	3.6	-0.2
Hungary	2.7	2.6	2.0	3.1	4.2	3.0	3.6	3.8	3.1	1.1
Ireland	4.0	3.9	3.3	3.1	3.0	3.3	3.7	3.8	3.5	-0.2
Netherlands	4.8	5.1	5.2	5.3	5.1	4.9	5.2	5.4	5.1	0.6
Norway	4.3	4.5	4.8	4.9	5.2	5.3	5.5	5.4	5.0	1.1
Poland	1.9	2.1	2.3	2.5	2.2	2.0	2.4	3.2	2.3	1.3
Portugal	2.1	2.6	2.4	2.0	1.8	2.2	2.6		2.2	0.5
RF		2.8	3.2	3.1	3.0	3.8	3.6	3.3	3.2	0.5
Sweden	4.4	4.6	4.8	5.1	4.9	5.1	4.8		4.8	0.4
Slovenia	3.2	3.3	3.4	2.2	2.3	2.0	2.5	2.7	2.7	-0.5
Slovakia	2.7	3.6	3.6	2.7	2.8				3.1	0.1
Ukraine	3.6	2.2	1.7	2.0	1.9				2.3	-1.7
Israel			3.0	3.0	3.1	3.2	3.1		3.1	0.1
Czechia	2.7		2.9	2.7	2.7	3.4	3.5	3.6	3.1	0.9
Greece	3.5		2.5	1.4		3.0			2.6	-0.5
Crocia			2.3	1.8					2.1	-0.5
Lithuania				2.2			3.2		2.7	
Turkey	3.1		3.2						3.2	0.1
Iceland	4.9				3.5		4.2		4.2	-0.7
Luxemburg	5.0								5.0	0
Italy							2.3	2.9	2.6	0.6
Mean (Round)	3.6	3.6	3.5	3.4	3.3	3.6	3.8	3.9	3.5	
St.def (Round)	1.0	1.0	1.1	1.1	1.2	1.1	1.0	1.0	1.0	
Upper limit of norm	4.6	4.6	4.6	4.5	4.5	4.7	4.7	4.8	4.5	
Lower limit of norm	2.7	2.6	2.4	2.4	2.1	2.5	2.8	2.9	2.5	

Trust in the European Parliament (ESS, mean)

	Round 1 (2002)	Round 2 (2004)	Round 3 (2006)	Round 4 (2008)	Round 5 (2010)	Round 6 (2012)	Round 7 (2014)	Round 8 (2016)	Round 9 (2018)	Index Country (mean)	Delta
Austria	4.2	4.0	4.0				3.6	3.8	4.4	4.0	0.2
Belgium	4.9	5.0	5.1	5.1	5.0	5.1	4.8	4.6	4.9	5.0	0
Bulgaria			4.6	4.6	4.8	4.3			3.2	4.3	-1.4
Switzerland	4.8	4.6	4.7	4.8	4.6	4.7	4.5	4.5	4.8	4.7	0
Cyprus			5.8	6.0	5.0	4.3			4.7	5.2	-1.1
Germany	4.5	4.2	4.0	4.3	4.0	4.4	4.1	4.4	4.6	4.3	0.1
Denmark	4.8	4.8	5.0	5.0	5.0	5.2	4.8			5.0	0
Estonia		4.9	5.3	5.0	5.2	4.7	4.4	4.6	4.6	4.8	-0.3
Spain	4.8	5.1	5.0	5.0	4.5	3.9	3.9	4.2		4.5	-0.6
Finland	4.9	5.0	5.0	5.2	5.1	5.0	4.7	5.2	5.4	5.1	0.5
France	4.4	4.3	4.3	4.6	4.3		3.9	3.7	4.0	4.2	-0.4
United Kingdom	3.6	3.5	3.4	3.6	3.4	3.4	3.1	3.7	3.4	3.4	-0.2
Hungary	5.7	5.2	5.0	4.0	4.7	3.9	4.8	4.4	5.0	4.6	-0.7
Ireland	5.1	5.4	5.2	4.7	4.1	4.4	4.6	4.9	5.0	4.8	-0.1
Netherlands	4.7	4.6	4.7	5.1	4.9	4.8	4.5	4.7	5.3	4.8	0.6
Norway	4.7	4.6	4.7	5.0	5.0	4.9	5.0	5.1	5.5	5.0	0.8
Poland	4.8	4.3	4.8	4.5	4.7	4.2	3.6	3.9	4.6	4.3	-0.2
Portugal	4.8	4.0	4.6	4.3	3.7	3.2	3.4	4.1		3.9	-0.7
RF			3.9			3.6	2.8	2.8	3.1	3.3	-0.8
Sweden	4.0	4.0	4.5	4.7	5.0	4.7	4.7	4.8		4.6	0.8
Slovenia	4.6	4.5	5.0	4.8	3.7	3.8	3.4	3.9	3.8	4.1	-0.8
Slovakia		4.7	5.1	5.2	4.4	3.7				4.6	-1
Ukraine		4.8	3.6	3.6	4.0					4.0	-0.8
Israel	4.1			3.9	3.4	4.0	3.2	3.3		3.6	-0.8
Czechia	4.7	4.4		3.9	4.1	3.9	4.2	4.2	4.1	4.1	-0.6
Greece	5.8	5.3		4.4	2.6					4.1	-3.2
Crocia				3.6	3.3					3.5	-0.3
Lithuania					4.3		5.2	5.6		5.0	1.3
Iceland						4.2		5.2		4.7	1
Luxemburg	5	5.2								5.1	0.2
Italy	5.5							4.0	4.4	4.2	1
Mean (Round)	4.6	4.6	4.7	4.6	4.5	4.3	4.1	4.2	4.5	4.4	
St.def (Round)	0.5	0.5	0.6	0.6	0.6	0.6	0.7	0.6	0.7	0.5	
Upper limit of norm	5.1	5.0	5.2	5.2	5.0	4.8	4.8	4.8	5.2	4.9	
Lower limit of norm	4.2	4.1	4.1	4.1	3.9	3.7	3.4	3.6	3.9	3.9	

Trust in the United Nations (ESS, mean)

	Round1 (2002)	Round2 (2004)	Round3 (2006)	Round4 (2008)	Round5 (2010)	Round 6 (2012)	Round7 (2014)	Round8 (2016)	Round 9 (2018)	Index Country (mean)	Delta
Austria	4.5	4.5	4.7				4.4	4.4	4.9	4.6	0.4
Belgium	5.1	5.1	5.3	5.3	5.3	5.5	5.2	5.3	5.3	5.3	0.2
Bulgaria			4.8	4.8	4.9	4.6			3.3	4.5	-1.5
Switzerland	5.4	5.4	5.4	5.6	5.3	5.5	5.4	5.2	5.4	5.4	0
Cyprus			4.2	4.8	4.4	3.7			4.7	4.4	0.5
Germany	5.2	4.9	4.7	5.0	4.7	5.0	4.7	4.9	4.9	4.9	-0.3
Denmark	6.5	6.6	6.5	6.5	6.2	6.6	6.3			6.5	-0.2
Estonia			5.6		5.5	5.2	4.7	5.1	4.9	5.2	-0.7
Spain	4.7	5.5	5.0	5.0	4.9	4.7	4.8	4.7		4.9	1
Finland	6.5	6.6	6.5	6.7	6.6	6.5	6.2	6.4	6.5	6.5	1
France	4.6	4.7	5.1	5.3	5.0		5.1	4.9	5.0	5.0	0.4
United Kingdom	5.3	5.2	5.0	5.1	4.9	5.2	4.9	5.3	5.1	5.1	-0.2
Hungary	6.0	5.7	5.5	4.5	5.1	4.9	5.4	5.0	5.6	5.2	-0.4
Ireland	5.7	5.8	5.7	5.6	5.3	5.5	5.4	5.7	5.6	5.6	-0.1
Netherlands	5.4	5.4	5.4	5.6	5.6	5.7	5.5	5.7	5.9	5.6	0.5
Norway	6.8	6.9	6.8	6.8	6.7	6.7	6.7	6.8	7.0	6.8	0.2
Poland	5.6	5.0	5.3	5.1	5.3	5.0	4.6	4.9	5.5	5.1	-0.1
Portugal	5.4	4.7	4.9	4.9	4.3	4.1	4.6	5.3		4.7	-0.1
RF			4.3	4.1	4.4	3.7	2.8	3.0	3.4	3.7	-1.1
Sweden	6.0	6.3	6.4	6.4	6.3	6.3	6.4	6.2		6.3	0.2
Slovenia	4.9	4.6	5.1	5.0	4.1	4.2	4.2	4.3	4.4	4.5	-0.5
Slovakia		5.2	5.3	5.4	4.8	4.3				5.0	-0.9
Ukraine		4.7	3.5	3.6	4.0					4.0	-0.7
Israel	4.0			3.9	3.4	3.6	3.0	2.8		3.3	-1.2
Czechia	5.3	4.9		4.8	4.9	4.8	4.8	5.0	4.8	4.9	-0.5
Greece	4.6	4.0		4.0	2.6					3.5	-2
Crocia				4.0	3.9					4.0	-0.1
Lithuania					4.7		5.6	5.8		5.4	1.1
Turkey		4.2		3.2						3.7	-1
Iceland		6.7				6.3		6.6		6.5	-0.1
Luxemburg	5.1	5.5								5.5	0.4
Italy	5.6							4.5	4.9	4.7	-0.7
Mean (Round)	5.4	5.4	5.3	5.2	5.1	5.1	5.0	5.0	5.2	5.1	
St.def (Round)	0.7	0.7	0.8	0.8	0.8	0.9	1.0	1.0	0.8	0.8	
Upper limit of norm	6.1	6.1	6.0	6.0	5.9	6.0	6.0	6.0	6.0	5.9	
Lower limit of norm	4.7	4.7	4.5	4.4	4.3	4.1	4.0	4.1	4.4	4.2	